

Wspólnie
tworzymy
szkoły
możliwości

Учні з України в польських школах – навчальний рік 2023-2024

Звіт якісного дослідження

Автори: Магдалена Тендзягольська, проф. Бартоломій Вальчак,
док. Каміль М. Велецкі (команда «Дослідження та дії»)

Співпраця: Ельжбета Швідровська

Звіт підготовлено на замовлення Центру громадянської освіти у співпраці
з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ).

Дорогі читачі,

У польських школах зараз навчається понад 150 000 дітей та підлітків, які втекли від війни в Україні. З вересня 2024 року, із запровадженням обов'язкового шкільного навчання для українських дітей та підлітків, до польської освітньої спільноти також долучилася нова група учнів, які раніше перебували поза межами польської шкільної системи.

Польські школи прийняли біженців із розкритими обіймами, а органи управління освітою розробили і впровадили інституційні рішення, які дають змогу дітям і далі навчатися. Незважаючи на брак початкових рекомендацій або системних підходів, вчителі та керівництво шкіл старанно працювали над створенням сприятливого середовища для навчання та особистісного розвитку. Ці два роки принесли Польщі неабиякий успіх.

Втім, через два роки після ескалації війни в Україні ситуація змінилася. Польські школи стають дедалі більш мультикультурними, а ця тенденція зберігатиметься у наступних роках. Такі зрушення несуть із собою величезні можливості, але водночас вимагають довгострокових системних рішень. Вчителі потребують постійної підтримки з боку органів управління освітою, адміністрації, центрів підготовки вчителів та громадських організацій.

Ми глибоко переконані, що польська система освіти спроможна задовольнити «соціально-емоційні потреби і сприяти створенню безпечного та інклюзивного навчального середовища для всіх учнів — поляків, українців та інших національностей». Щоб досягти цієї мети, необхідно створити інклюзивне середовище у всіх школах.

Ми раді представити звіт «Учні з України в польських школах — навчальний рік 2023/2024», підготовлений у співпраці між CEO та ЮНІСЕФ. Цей звіт є результатом загальнопольського якісного дослідження, проведеного втретє з моменту ескалації війни в Україні. Він є цінним джерелом інформації про поточний стан шкіл, показує у який спосіб польські школи задовольняють потреби польських та українських учнів, а також виокремлює напрямки які потребують особливої уваги та подальшої підтримки.

На основі зібраної інформації у результаті понад 140 інтерв'ю, у звіті сформульовано низку рекомендацій — ключових напрямів змін:

- стандартизація шкільних практик для інтеграції освіти,
- підтримка вчителів та адміністрації в роботі з культурно різномірними групами
- популяризація практик, що сприяють шкільній інтеграції та протидіють дискримінації та виключенню
- створення ефективної системи психоемоційної підтримки дітей та молоді з досвідом міграції та біженства.

Ми впевнені, що результати звіту дадуть нам змогу ефективніше підтримувати вчителів та дирекцію шкіл, знаходити інклюзивні системні рішення для освітньої інтеграції та забезпечувати максимальну реалізацію освітнього потенціалу всіх учнів у школах.

Франческо Кальканьо
Керівник відділу освіти
Офісу ЮНІСЕФ
з питань реагування
на потреби біженців у Польщі

Єнджей Вітковський
Голова правління Фонду
Центр громадянської освіти

ЗМІСТ

ПІДСУМКИ	4
СИСТЕМНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	9
МЕТОДОЛОГІЯ І КОНТЕКСТ ДОСЛІДЖЕННЯ	14
УКРАЇНСЬКІ УЧНІ У ПОЛЬСЬКОМУ ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	19
ПІДГОТОВЧІ ТА «ІНОЗЕМНІ» КЛАСИ	33
ПОТРЕБИ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ Польська мова як друга	39
ПОТРЕБИ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ Іспити та вибір середньої школи	47
ПОТРЕБИ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ Шкільний обов'язок: погляди і думки	54
ЕМОЦІЙНІ ПОТРЕБИ	58
ЕМОЦІЙНІ ПОТРЕБИ	68
БАТЬКИ УКРАЇНСЬКИХ УЧНІВ ТА ЇХНІ ВІДНОСИНИ ЗІ ШКОЛОЮ	90
УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ ЯК КУЛЬТУРНО РІЗНОРІДНИМ СЕРЕДОВИЩЕМ	97
СПІВПРАЦЯ З ОТОЧЕННЯМ	104
ВИКОНАВЦІ ДОСЛІДЖЕННЯ	108

У цьому звіті висвітлено підсумки якісного дослідження, яке складалося з 8 кейсів у школах. У рамках кожного кейсу в школах проведено поглиблені інтерв'ю з учителями, директорами, учнями та батьками/опікунами з Польщі та України, непедагогічним персоналом та шкільним середовищем (включаючи працівників керівного органу та психолого-педагогічних консультаційних центрів) та спостереження за перебігом навчального процесу. Загалом: проведено 144 інтерв'ю (опитано приблизно 254 респондентів), 16 днів спостережень у 8 школах, що дало змогу глибше зрозуміти становище українських учнів у польських школах.

Посилюється процес «нормалізації», який спостерігався в навчальному році 2022–2023. Присутність українських учнів у польських школах стала нормою повсякденного шкільного життя. Її більше не сприймають, як це було невдовзі після російського вторгнення, відокремленим викликом, а включають у ширший контекст ускладненого функціонування польської школи: нестача персоналу, перевантажені навчальні програми та брак психологічної підтримки. Учні з України розглядаються як ще одна група осіб з особливими освітніми потребами – вже немає спеціальних, «пільгових» правил, створених для них як національної групи.

Учні, особливо ті, які прибули у Польщу трохи згодом після початку повномасштабної війни, здається, добре почуваються в польській школі. Вони краще ознайомлені з формальними та неформальними правилами, добре спілкуються польською мовою (крім поодиноких винятків), частіше налагоджують стосунки з польськими однолітками й беруть активну участь в уроках та шкільному житті. Під час навчання вони особливо цінують підтримку вчителів, однолітків та різноманітність запропонованих занять. Водночас українські учні перевантажені навчальною програмою і позакласною діяльністю (вивченням мови, хатніми обов'язками).

Хоча в школах спостерігається менша ротація українських учнів, усе ще панує сильне відчуття їхньої тимчасовості. Молоді люди не знають, чи пов'язувати своє майбутнє з Польщею, чи чекати повернення в Україну. Такий стан учнів впливає на їхнє ставлення і залучення до здобуття освіти та інтеграції.

Прояви поведінки польських школярів, які містять у собі елементи дискримінації, призводять до зниження почуття безпеки, погіршення перебігу інтеграції та ефективності навчання українських учнів.

Зміщення шкіл у бік асиміляційної моделі інтеграції, помітне у попередніх роках дослідження, тепер стало більш виразним. Перш за все, цей процес проявляється в очікуваннях, що українські учні не повинні спілкуватися українською мовою на території школи, а також у зникненні української символіки зі шкільного простору.

Підготовчі відділення, які під час опитування першого року сприймалися позитивно, далі – більш неоднозначно, цього року, схоже, дістали більше критичних уваг, ніж схвальних. Здебільшого це пов'язано з тим, як вони діють на практиці. Респонденти вказували на відокремленість учнів підготовчих класів від польської спільноти, повільніше вивчення мови, ніж у змішаних класах, перевантаження вчителів і серйозні труднощі організаційного стибу. Заразом, такий тип класів розглядався як розв'язання у разі одночасного прийняття до школи великої кількості учнів, які не знають польської мови.

У двох школах, залучених у дослідження, діяли так звані «іноземні відділення», до яких приймали учнів непольської національності, однак заняття проводили згідно з основною навчальною програмою. Таке розв'язання був однозначно сприйняте як невдале, адже все це тільки погіршувало ситуацію учнів, а не сприяло її поліпшенню. Зокрема, зауважено більші труднощі у спілкуванні та навчанні, а також відокремленість учнів-іноземців від польської шкільної спільноти.

Підсумки

Результати дослідження показують, що вчителі схильні переоцінювати знання польської мови українських учнів та учениць. У школах спостерігається низький рівень розуміння ролі мови в навчанні та інтеграційних процесах.

Додаткові заняття з польської мови як другої не повною мірою виконують свою роль: групи надто різномірні за віком та рівнем знань, немає вчителів, які б навчали польської як другої в мотивуючий та цікавий спосіб. На додачу до цього уроки польської заплановано у незручний час для учнів (дуже рано або надто пізно).

Плани українських школярів щодо здобуття освіти залежать від їхньої сімейної ситуації та статі. Сімейна ситуація впливає на рішення учнів швидко опанувати професію і потрапити на ринок праці, або ж здобути загальну освіту і далі навчатися у вищому навчальному закладі.

Юнаки частіше, ніж дівчата, обирають «короткий» шлях. На заваді раціонального вибору, крім вищезгаданого відчуття тимчасовості, стоїть також нерозуміння польської системи освіти. Як наслідок, ті, хто вступає, наприклад, до галузевих шкіл, у майбутньому планують вивчати медицину. Важливу роль тут відіграє підтримка з боку навчального закладу – індивідуальні консультації з питань кар'єри та інформаційні зустрічі для учнів і їхніх батьків. Однак чинником, який остаточно формує освітні орієнтири, є зовнішні іспити. На результати іспитів учнів з України впливає мовний бар'єр та обмежений час, відведений на навчання в Польщі, і саме вони відіграють найважливішу роль в подальшому виборі освіти.

Запровадження обов'язкової загальної освіти для українських школярів наприкінці 2023/24 навчального року директори, вчителі, українські учні та їхні батьки вважають обґрунтованим. Повторюються два аргументи: запобігти виключенню тих, хто перебуває поза системою, і зробити ситуацію в здобутті освіти більш прозорою та рівноправною. Утім, шкільний колектив побоюється труднощів в інтеграції та великого напливу учнів, які не володіють польською мовою, особливо в середніх школах.

Так само як і в попередніх роках, у школах панує відчуття безпорадності вчителів під час роботи з травмами та іншими особливими емоційними проблемами учнів з досвідом біженства. Брак підготовки був не лише висловлений під час розмов, але й чітко помітний дослідниками на уроках. Багатьом вчителям досі бракує знань про травму та вплив травматичного досвіду на дітей. Шкільні психологи теж заявили про схоже відчуття безпорадності. Не покращилася ситуація і з наявністю українсько- або російськомовних фахівців у польських школах. На додаток до всього українські учні (та їхні батьки) не проявляють готовності звернутися по допомогу до спеціалістів. Психологічну підтримку здебільшого можна отримати у фахівців, які працюють у громадських організаціях, однак такі можливості є не всюди, а лише в деяких містах. Важливим чинником є те, що вчителі не завжди знають про можливості підтримки, яку надають місцеві психолого-педагогічні консультаційні центри із фахівцями, які знають мову учнів.

Підсумки

Формуванню почуття безпеки в українських учнів сприяє присутність українського шкільного персоналу (хоча в жодній школі під час проведення дослідження не було асистентки з міжкультурної комунікації!), створення приязного простору, де учні можуть збиратися на перервах, а також налагодження вчителями взаємин у групі у неформальних умовах.

Рівень інтеграції українських учнів різний. Добре зінтегровані учні часто приховують українську ідентичність, що є результатом стороннього впливу асиміляційного підходу, іноді несвідомо використаного, у польських школах. Українські учні свідомо обирають стратегію асиміляції як спосіб адаптуватися у групі, де польські школярі формують більшість. На рівень інтеграції впливають індивідуальні особливості учнів, їхній досвід, ситуація вдома, зокрема, залучення батьків у шкільне життя дитини, а також школа, як-от відкритість вчителів та відносини з польськими однолітками.

Однак інтегровані українські учні перебувають в меншості. Найпоширенішим сценарієм є одночасне існування двох відокремлених учнівських середовищ. У польських, і в українських учнів немає бажання інтегруватися, а лише розчарування після попередніх невдалих спроб. Відокремленню сприяє більша кількість українців у школі, а також брак ініціатив шкільного колективу на користь інтеграції та низька компетентність вчителів у питаннях мультикультурної освіти. Натомість участь у програмах, спрямованих на мультикультуралізм, а також залучення українських учнів до громадської діяльності, наприклад, волонтерства, позитивно впливає на процес інтеграції.

Як і в попередніх роках, вчителі не вбачають у конфліктах між учнями етнічного підґрунтя, але під час їхньої появи, учні вживають етнічно дискримінаційної лексики (здебільшого польська сторона). Тривожною ознакою є поодинокі випадки перехресної дискримінації, коли до національності додається матеріальний статус та/або сексуальна орієнтація. Іншою потенційно небезпечною тенденцією є зростання частоти проявів дискримінації, які вчителі спостерігають серед наймолодших польських школярів.

Відгуки українських батьків про польську школу та польських вчителів про українських батьків назагал є позитивними. Завдяки кращому знанню польської мови якість спілкування (загалом) покращилася, українські батьки охочіше користуються електронним щоденником, хоча деякі з них усе ще відчувають труднощі під час його заповнення. Проблеми, про які повідомляють, зводяться до браку доброго спілкування, що найчастіше пов'язане з обмеженою доступністю самотніх батьків під час робочих годин школи.

Підсумки

Одним із наслідків «нормалізації» перебування українських учнів у польських школах є **брак урахування мультикультурної специфіки в управлінні навчальними закладами**. Питання національних різниць зводяться до рівня роботи з особами з особливими освітніми потребами або з конфліктами між однолітками, тоді як системного підходу до інтеграції не простежується. Під час дослідження були виявлені адекватні дії, але вони мали індивідуальний характер: впровадження мультикультуралізму в профілактично-освітню програму, створення команди, популяризація (у вузькому розумінні) української культури на тематичних подіях або інтеграційні поїздки. Відтак, досліджувані школи, часто неспівідомо, застосовують асиміляційну модель, а управління мультикультурними групами та освітня інтеграція залишається для них чимось невідомим. З іншого боку, можна простежити активність у наданні матеріальної підтримки учням із досвідом біженства в школах, які тісно співпрацюють з центрами соціального захисту. У решті шкіл поінформованість про матеріальне становище учнів є ситуативною.

Основний підсумок, який впливає з дослідження, — це певна роздвоєність у підходах до розуміння міжкультурності. На рівні шкільного дискурсу її зазвичай описують як щось цінне, тоді як на практиці вона часто замінюється асиміляційним підходом. Себто, різноманітність — це нібито позитивна необхідність, але насправді наголос ставиться на униканні культурних розбіжностей.

Основними партнерами шкіл у підтримці учнів-біженців є місцеві державні установи: психолого-педагогічні консультаційні центри, центри соціального захисту та бібліотеки. **Неодноразово траплялося, що шкільний персонал не обізнаний із доступними в місцевості можливостями підтримки.** В одній зі шкіл опитані вказали на брак українськомовних фахівців, хоча така людина вже багато місяців працює в одному з міських консультаційних центрів. Роль громадських організацій (далі ГО) є вагомим, але стосується лише деяких місцевостей. У невеликих населених пунктах ГО з'являлися зрідка.

Підсумки. НАВЧАЛЬНИЙ РІК 2023/2024 vs 2022/2023

ЩО НЕ ЗМІНИЛОСЯ?

Недостатній рівень підготовки у сфері міжкультурної освіти та неврахування мультикультуралізму в управлінні школою

Недостатній рівень знань вчителів про травму та її вплив на учнів

Нездатність реагувати на психологічні потреби учнів-біженців із зон бойових дій

Брак психологічної підтримки зрозумілою для учнів мовою

ЩО ЗМІНИЛОСЯ?

На багатьох рівнях простежується вплив асиміляційного підходу до інтеграції

Посилення процесу «нормалізації»: відхід від сприйняття українських школярів як біженців від війни до дітей з особливими освітніми потребами

Зниження мобільності українських учнів

Краще розуміння польських реалій та функціонування польської школи українськими учнями, краще освоєння в Польщі

Поглиблення поділу між польськими та українськими учнями

Зростання проявів дискримінаційної поведінки серед наймолодших школярів

Поліпшення спілкування з батьками українських дітей

СИСТЕМНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

СИСТЕМНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Забезпечення повного впровадження обов'язкової шкільної освіти для усіх дітей-резидентів, водночас адаптуючи підтримку, яку надають школи учням, до індивідуальних освітніх потреб школярів.

Підтримка дирекції шкіл під час перевірки реалізації обов'язкової шкільної освіти учнями-біженцями, які проживають у місцевості. Проведення систематичного моніторингу запису дітей до школи. Удосконалення збору інформації у базах даних Інформаційної системи освіти, Інституту соціального захисту та бази даних PESEL. Також потрібно опрацювати механізм, що дасть змогу батькам безперешкодно повідомляти про випадки відмови прийому їхніх дітей до польської школи.

2. Створення системи управління культурною та національною різноманітністю учнів у школі.

Питання освітньої інтеграції та управління культурною і національною різноманітністю у системі освіти мають бути включені в усі елементи освітньої політики (зокрема, основні навчальні програми, систему оцінювання, екзаменаційну систему, професійну підготовку вчителів та підвищення кваліфікації). Діяльність Міністерства освіти в цій сфері має бути стратегічно продумана в діалозі з усіма зацікавленими сторонами процесу та відповідно фінансово забезпечена. Діяльність у сфері освітньої інтеграції має стати важливою частиною нової міграційної політики та стратегії держави.

Система управління різноманітністю має ґрунтуватися на результатах постійних досліджень, спрямованих на оцінку якості освіти та добробуту іноземних учнів, а також на оцінюванні політики, що проводиться в цій сфері.

3. Підтримка розвитку компетенцій вчителів для роботи в культурно та етнічно різномірних класах, а також директорів шкіл для управління різномірністю в школі.

Необхідно чітко окреслити компетенції, потрібні вчителям для викладання в культурно та етнічно різномірних класах, а директорам шкіл – для управління різномірністю в школі.

Підтримка розвитку в цих сферах має стати частиною програми підвищення кваліфікації, яку пропонують вчителям і директорам шкіл у державних і приватних центрах підвищення кваліфікації. Держава повинна забезпечити необхідним фінансуванням таку діяльність.

Необхідно також долучити вищезгадані елементи до стандартів навчання майбутніх учителів.

Школам із найбільшою кількістю українських учнів треба запропонувати програми супроводу навчального процесу, щоб забезпечити їхню належну підготовку до підтримки інтеграційної освіти.

4. Збільшення кількості міжкультурних асистентів у школах та професіоналізація їхньої праці.

Необхідно надати фінансування школам, щоб уможливити працевлаштування більшої кількості міжкультурних асистентів. Обов'язково визначити стандарти працевлаштування та діяльності міжкультурних асистентів у школах (зокрема, їхню роль і завдання в школі, їхню підготовку, кількість дітей, якими вони опікуються). Варто заохочувати школи працевлаштовувати міжкультурних асистентів – говорити про переваги наданої ними підтримки та зрозуміло пояснювати їхню роль у мультикультурній школі. Важливо розробити програми курсів та післядипломної освіти для майбутніх асистентів і заохотити вже працюючих – скористатися можливостями підвищення їхніх кваліфікацій.

5. Символічне визнання зусиль вчителів, директорів шкіл та місцевої влади, які особливо посприяли освітній інтеграції упродовж останніх років.

Упродовж останніх двох років найбільший тягар реагування на особливі потреби іноземних учнів покладено на вчителів та директорів шкіл. Успішне зарахування понад 150 000 нових учнів до шкіл за короткий проміжок часу є їхньою заслугою. Доцільно відзначити тих вчителів і директорів шкіл, які зробили вагомий внесок в освітню інтеграцію. Привернення більшої уваги до найкращих практик шкіл може також посприяти позитивному впливу на наративи про інклюзивну освіту.

6. Професіоналізація навчання польської мови як другої та забезпечення використання потенціалу цього предмету

Необхідно визначити основну навчальну програму з польської мови як другої та стандарти професійної кваліфікації вчителів, які мають право викладати цей предмет. Наразі для вчителів, які навчають польської мови як другої, запроваджено обов'язкове закінчення курсів підвищення кваліфікації з глоттодидактики. Нові вчителі під час опанування цієї професії мусять здобувати необхідні знання та компетенції на курсах післядипломної освіти з глоттодидактики.

Створення основної навчальної програми з польської мови як другої має уможливити затвердження підручників із цього предмету та фінансування їхньої закупівлі з державних коштів.

Необхідно створити та розповсюдити кваліфікаційні тести на рівень знань польської мови, що дадуть змогу поділити школярів на групи відповідно до їхнього рівня знань мови та адаптувати заняття. Варто розглянути можливість запровадження обов'язкової участі іноземних учнів у заняттях із польської мови як другої.

Всіх вчителів необхідно навчити способів адаптації мови навчання предметів до різних рівнів знання польської мови школярів та школярок.

7. Запровадження та поширення в школах інтеграційних заходів, активностей з міжкультурної, антидискримінаційної та громадянської освіти.

Потрібно заохочувати навчальні заклади до залучення та організації антидискримінаційних та інтеграційних активностей у повсякденному шкільному житті. Вкрай важливо, щоб кожен вчитель-предметник використовував інклюзивні стратегії, зокрема, методи і техніки, які сприяють співпраці та взаєморозумінню між учнями. Міжкультурна та антидискримінаційна освітня діяльність має бути обов'язково інтегрована в освітньо-профілактичні програми. Варто сприяти проведенню антидискримінаційних семінарів для всього шкільного персоналу та учнівської спільноти.

Необхідно також створити систему, яка б давала змогу безперешкодно та безпечно повідомляти про випадки дискримінації, насильства чи булінгу і швидко реагувати на них.

СИСТЕМНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

8. Створення ефективної системи психологічної та емоційної підтримки в школі для учнів із досвідом міграції та біженства.

Потрібно забезпечити іноземним учням ширший доступ до шкільних психологів та педагогів, особливо тих, які спілкуються українською мовою. Необхідно підготувати вчителів і шкільних психологів/педагогів, а також непедагогічний персонал до роботи з дитиною, яка має досвід травми війни, міграції та біженства. Така підготовка має стати невід'ємною частиною підвищення кваліфікації та професійного навчання вчителів. Психічне здоров'я та добробут учнів та учениць (зокрема, іноземних учнів) потрібно включити як частину до освітньо-профілактичних програм, а також до основних навчальних програм з певних предметів (фізична культура, основи здоров'я, основи безпеки життєдіяльності). Варто сприяти тісній співпраці навчальних закладів з іншими установами, що надають психологічну допомогу сім'ям із досвідом міграції та біженства. Потрібно розглянути можливість створення бази даних установ, що надають таку підтримку, та механізм реагування у разі необхідності залучення фахівців.

9. Розроблення та поширення стандартів підтримки освітньої інтеграції в школах.

Необхідно створити стандарти підтримки інтеграційних процесів. Вони мають стосуватися способів зарахування іноземних учнів до школи, створення та функціонування підготовчих класів, способів навчання та оцінювання учнів із міграційним досвідом та їхньої інтеграції разом із батьками та опікунами в шкільну спільноту, залучення до шкільного життя. Необхідно розробити методологію функціонування підготовчих класів – варто розглянути можливість використання іншого поняття, оскільки нинішнє має негативну конотацію в шкільному середовищі. Стандарти повинні також передбачати заходи, спрямовані на протидію посилення ізоляції іноземних учнів (наприклад, створення так званих «іноземних відділень»). Стандарти мають бути розроблені в діалозі зі школами та неурядовими організаціями як найкращі практики, а в майбутньому школи мають обов'язково їх дотримуватись.

10. У діалозі з українською стороною випрацювати практичні розв'язання, які дадуть змогу українським школярам зберегти свою українську національну ідентичність.

Необхідно і далі вести діалог з українською стороною щодо організації заходів, які дадуть змогу українським учням зберігати свою національну ідентичність. Польське законодавство дозволяє посольствам та культурно-освітнім товариствам організовувати такі заняття, водночас зобов'язуючи школи надавати для цього приміщення. У особливій ситуації війни в Україні та присутності великої кількості учнів з України в польських школах доцільно розглянути можливість збільшення підтримки з боку польської держави для проведення таких занять.

МЕТОДОЛОГІЯ І КОНТЕКСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ:

Потреби членів і членкинь шкільної спільноти в нових умовах: культурно різномісна школа, в якій навчаються учні-мігранти/мігрантки та біженці/біженки у 2023-2024 навчальному році.

Напрями дослідження:

- Дидактика
- Взаємини «учень-учень», «учитель-учень», «учитель-учитель», зокрема, формування інклюзивної спільноти в класі та школі
- Позакласна діяльність українських учнів
- Співпраця школи з батьками українських дітей.

8 КЕЙСІВ

16 ДНІВ У ШКОЛАХ

~ 254
РЕСПОНДЕНТИ

144
ПОГЛИБЛЕНИХ
ІНТЕРВ'Ю

Застосована методологія (метод ситуаційного аналізу з використанням етнографічного методу) дозволяє отримати цілісне розуміння повсякденного функціонування шкіл та реальних потреб учнів, вчителів та директорів у контексті мультикультуралізму. На відміну від інших досліджень, наш підхід показує багатогранність і реальний життєвий досвід учасників, враховуючи динамічний характер інтеграції, та дозволяє сформулювати обґрунтовані рекомендації.

Дослідження було розроблене та проведене командою дослідників та дослідниць: «Дослідження та дії» у травні-липні 2024 року.

CASE STUDY
(CS)

ІНДИВІДУАЛЬНІ ТА ГРУПОВІ ПОГЛИБЛЕНІ ІНТЕРВ'Ю

Директор школи, вчителі, педагог/психолог, міжкультурні асистентки, учні та їхні батьки з Польщі та України, непедагогічний персонал, шкільне середовище: ГО (громадські організації), керівний орган, ППКЦ (психолого-педагогічні консультаційні центри) та ін.

ЕКСПЕРТНІ ІНТЕРВ'Ю

ЕТНОГРАФІЯ

Спостереження, візуальні дослідження, неформальні інтерв'ю з фахівцями так фахівчинями; консультації щодо висновків та рекомендацій дослідження

- У ВИБІРЦІ:
- 3 школи з підготовчими класами
 - 2 школи з «іноземними» класами
 - 4 школи з попередніх досліджень та 4 «нові» школи.

У кожній з досліджуваних шкіл навчалася різна кількість учнів з України у відсотковому співвідношенні до загальної кількості школярів: учні-біженці становили не більше 5% учнів (2% і 4%) - у двох школах; 6% - у двох школах; 8% - в одній школі 15% - в одній школі і 25% - у двох школах. До початку повномасштабної війни в цих школах навчалися учні інших національностей, у тому числі українці, які траплялися у класах поодинокі.

В опитуванні брали участь вчителі, заняття яких відвідують українські учні: вихователі, вчителі-предметники (зокрема, польської мови, польської мови як другої, історії, біології, фізики, математики, музики, фізкультури, дошкільного виховання).

	Великі міста	Містечка
Початкова школа	2 CS	3 CS
Середня школа (загальноосвітній ліцей (LO), технікум, галузева школа)	1 CS	2 CS

ДОВОЄННА ТА ВОЄННА МІГРАЦІЯ

У звіті ми розрізняємо два типи міграційних процесів: до і після 24 лютого 2022 року. Через брак інформації про статус респондентів поняття «міграція» і «біженство» вживаються як взаємозамінні.

МОДЕЛЬ ІНТЕГРАЦІЇ

У дослідженні ми покликаємося на Модель освітньої інтеграції, підготовлену Центром громадської освіти. Ми використали концептуалізаційну структуру Моделі в шкільних реаліях, її відображенням є структура звіту.

Для аналізу інтеграційних стратегій ми використали одну з найвідоміших типологій у міграційних дослідженнях (Aan et al., 2012, Bertossi, 2007). Інтеграційні стратегії варіюють від мультикультуралізму («британська» модель інтеграції) до асиміляції («французька» модель інтеграції).

ПІДГОТОВЧІ, ІНОЗЕМНІ ТА ЗМІШАНІ КЛАСИ*

Підготовчі відділи, підготовчі класи (пол. *oddziały przygotowawcze, OP*) — це класи для іноземних учнів, що мають труднощі з польською мовою та інтеграцією до польської освітньої системи. Метою їхнього створення є підтримка учнів у вивченні мови та забезпечення можливості повноцінної інтеграції в польську школу. Вони працюють відповідно до положень Закону про освіту від 2016 року та Закону про допомогу громадянам України від 2022 року. Їхні навчальні програми мають відповідати потребам учнів, з фокусом на інтенсивному вивченні польської мови**,

Іноземні філії, іноземні класи — класи, у яких навчаються лише діти-іноземці, але які не мають структури підготовчих класів. У них перебувають порівняно однакові за віком діти та реалізується основна польська навчальна програма для певного рівня освіти.

Змішані класи/відділення — групи, які відвідують польські та іноземні учні.

ПОЗНАЧЕННЯ ЦИТАТ

Цитати описуються за допомогою трьохзначних кодів, де перша частина коду позначає тип школи (SP — початкова школа (пол. *szkoła podstawowa*), LO — ліцей (пол. *liceum ogólnokształcące*), SB — галузева школа, технікум (пол. *szkoła branżowa*)), друга частина — метод дослідження (наприклад, IDI), а третя — групу респондентів (напр. UKR батьки = українські батьки, вчитель JPJD = вчитель польської мови як другої (пол. *język polski jako drugi*)).

Для того щоб зберегти конфіденційність шкіл та респондентів, були усунені коди закладів та окремих респондентів. Із цієї ж причини в деяких фрагментах звіту подано лише частину коду. Імена респондентів також змінено.

ФЕМІНАТИВИ

У звіті ми по чергово використовуємо чоловічі та жіночі особові форми.

ПРЕЗЕНТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

Якщо не вказано інше, джерелом усіх наведених даних є результати цього дослідження.

*Опис класу, у якому іноземні студенти працюють разом зі своїми однолітками з країни перебування, як інтеграційного може ускладнити сприйняття тексту. Також через специфіку функціонування поняття «інтеграційний клас» у польській освітній системі ми вирішили використовувати поняття «мішаний клас».

** <https://www.gov.pl/web/nauka/zasady-organizacji-oddzialow-przygotowawczych> [доступ 1.09.2024]

КОНТЕКСТ: ВИКЛИКИ, ЯКІ ПОСТАЮТЬ ПЕРЕД ПОЛЬСЬКИМИ ШКОЛАМИ

Говорячи про ситуацію дітей-біженців, не можна забувати про труднощі, з якими стикається польська школа.

Ми показуємо вибрані аспекти, необхідні для розуміння результатів дослідження.

СТРАЙКИ, ПАНДЕМІЯ, ВІЙНА...

Страйки вчителів у 2019 році, пандемія Covid-19 та ескалація війни в Україні суттєво вплинули на стан польських шкіл, зокрема, на добробут персоналу. Директори повідомляють про збільшення кількості відпусток за станом здоров'я серед вчителів, а вчителі говорять про професійне вигорання та низьку психологічну стійкість.

НЕСТАЧА ПЕРСОНАЛУ

Складні умови праці, низький престиж професії та невисока заробітна плата не сприяють тому, щоб особи обрали цю професію*. Крім того, чимало вчителів тепер у передпенсійному або пенсійному віці, тому проблема нестачі кадрів буде загострюватися.

ПЕРЕВАНТАЖЕНІ НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ ТА ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ ТИСК

Викладачі та студенти перевантажені. Вчителі опиняються перед вибором: зосередитися на підготовці учнів до іспитів чи сприяти їхньому різнобічному розвитку.

НЕДОСТАТНІЙ ДОСТУП ДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ

У школах немає вакансій психолога або він/вона доступний у дуже обмеженому часі (наприклад, один раз на тиждень). За даними дослідження Фонду GrowSPACE, на кожні 785 учнів припадає один психолог, а в 450 муніципалітетах немає в штаті жодної особи на цій посаді**.

ВИКЛИКИ РОБОТИ З УЧНЯМИ З ООП

Робота з учнями з особливими освітніми потребами (ООП) стає дедалі складнішою. В одній із початкових шкіл, що брала участь у дослідженні, із 400 учнів аж 120 мали довідки з консультаційного центру (наприклад, про дислексію). В іншій школі такі довідки дістали більше половини восьмикласників. Щоб задовольнити потреби цих учнів, директору школи довелося створити вісім комісій для проведення іспитів.

*За оцінками з різних джерел, у 2023-2024 навчальному році в польських школах бракувало приблизно 20 000 вчителів. Див: <https://edukacja.rp.pl/oswiata/art40932681-wakatow-w-szkolach-tyle-samo-co-przed-rokiem-co-osmy-nauczyciel-chce-odejsc> (доступ 2 серпня 2024 р.).
** <https://www.rp.pl/prawo-dla-ciebie/art38981151-uczniowie-potrzebuja-wsparcia-psychologow-ale-tych-bardzo-brakuje> (доступ 2 серпня 2024 р.).

УКРАЇНСЬКІ УЧНІ У ПОЛЬСЬКОМУ ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Присутність
українських учнів та
учениць стала нормою
шкільних буднів.

Учнів з України...

... сприймають як польських.

Багато директорів і вчителів наголошують на дедалі більшому розмитті розбіжностей між польськими та українськими учнями як на мовному рівні так і рівні обов'язків, правил, способів поведінки. Вибір стежки на якій учні поступово втрачають свою культурну самобутність вважають бажаним. Як наслідок, «українськість» стає все менш помітною, а українські учні дедалі більше ідентифікуються зі своїми польськими однолітками, що посилює позицію українців як повноцінних членів шкільної спільноти.

”

(...) Ці діти так добре зжилися із колективом класу (...) вони увібрали все як губки, зокрема, польську мову, зараз вони дійсно вільно розмовляють, і для мене їхня присутність тут не видається чимось ненормальним (сміється), і немає нічого незвичайного в тому, що вони вчаться у нашому класі. [SP2 вчитель]

Тепер настав етап стабілізації, усе владналося. [SP5 IDI голова учнівської ради]

... ще одна група учнів з особливими освітніми потребами.

У 2023-2024 навчальному році переважає думка, що українські учні – це просто частина шкільної спільноти, яка стикається з різними проблемами, як-от перевантаження у навчанні або недостатня психологічна підтримка.

Подібно до учнів з іншими особливими освітніми потребами, вони потребують спеціального педагогічного підходу.

”

Уся Польща бореться із проблемою психічного здоров'я дітей та молоді. Ми у своїй школі теж. Звісно, діти з України також можуть потребувати допомоги. Проте вони не єдині. Ми дбаємо про всіх учнів. [SP4 IDI вчитель]

Школи зосереджують
свою увагу на вирішенні
«нагальних» проблем.

Проблеми українських
дітей відійшли на другий
план

*Те, що було актуальним минулого року, цього року
вже не є таким. Ці речі досі важливі, просто десь
загубилися в потоці повсякденних шкільних
проблем (...). [SP1 IDI директорка]*

ЯК ПРОЯВЛЯЄТЬСЯ «РІВНЕ СТАВЛЕННЯ»?

Вчителі наголошують, що для українських учнів вони більше не роблять поблажок («пільгових тарифів») у навчанні і в питаннях виховання.

ВІСЬОДНАКОВИХ МОБІЛЬНИХ ТЕЛЕФОНІВ НА УРОКАХ

Українським учням більшість шкіл більше не дозволяє користуватися мобільними телефонами на уроках. У попередні роки вони мали дозвіл використовувати мобільні телефони для перекладу. Як зазначили наші респонденти, цим привілеєм часто зловживали, наприклад, списуючи на контрольних роботах. Це спричинило відчуття несправедливості та нерівного ставлення у польських однолітків.

УРОКИ ПОЛЬСЬКОЮ МОВОЮ

Вчителі не готують спеціальних матеріалів, уроки проводяться повністю польською мовою, учні отримують однакові завдання на контрольних роботах.

ОДНАКОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПЕРЕД ЗАКОНОМ

Українських учнів у разі порушення шкільних правил або виникнення проблем із законом чекають ті самі наслідки, що і польських. Уперше в нашому дослідженні з'явилася інформація про злочини, скоєні учнями-біженцями (іноді вже повнолітніми), як-от торгівля наркотиками. Школи повідомляли про такі випадки в поліцію, як і про злочини, скоєні польськими учнями. За деякими учнями було встановлено нагляд із випробувальним терміном. Однак, як зазначає директор школи, злочини, як не парадоксально, також є ознакою нормальності.

Все так само, як і з польськими дітьми. Ми маємо дітей ввічливих, які вчаться і відвідують школу, а є діти, які, кажучи їхньою мовою, забивають, не приходять. І те, що це Україна, насправді нічого не змінює. (...) у нас ті самі проблеми, що й у будь-якій іншій школі. Чи то сигарети, чи то наркотики - і тут, і там. [LO7 ID1 директор]

Як і минулого року...

ВЧИТЕЛІ У ЗМІШАНИХ КЛАСАХ

- Вчителі, які використовують під час навчання активні методи (наприклад, проєкт, робота в групах, взаємооцінювання), **вбачають цінність у роботі з мультикультурними класами**. Такі підходи полегшують українським учням засвоєння знань і здобування нових умінь.
- Вони сприймають українських учнів **як дітей з особливими освітніми потребами (ООП)** – вважають, що мусять використовувати під час роботи з ними індивідуальний підхід, однак не мають таких можливостей (потреби польських дітей, утім інших дітей з ООП, основна навчальна програма тощо).

ВЧИТЕЛІ В ІНОЗЕМНИХ І ПІДГОТОВЧИХ КЛАСАХ

- Вони почуваються недооціненими з боку керівництва та інших вчителів.
- Їм складно працювати в підготовчих класах – навчати в класі, неоднорідному за віком дітей та їхнім рівнем володіння мовою.

Що змінилося у порівнянні 2023-2024 роком?

- Сприйняття українських школярів як ще однієї групи учнів з ООП змінює спосіб роботи з ними. Це вже не ізольована група учнів-біженців, а підгрупа учнів з ООП.
 - Вчителі використовують дедалі менше методів, спрямованих на індивідуальний підхід у навчанні та підтримку особливих потреб іноземних учнів.
 - Вчителі здебільшого проводять уроки, припускаючи, що українські учні знають польську мову на достатньому рівні, щоби брати участь і самостійно засвоювати матеріал на уроках.
 - Вчителі зосереджені на виконанні основної навчальної програми й не хочуть сповільнювати темпи навчання.
- Вчителі дедалі частіше розчаровуються і відчують, що їхні зусилля в навчанні та вихованні українських учнів йдуть на марне.
 - У багатьох вчителів з'являється відчуття, що вони не можуть впоратися із ситуацією, припускаються помилок у роботі з українськими учнями («ми занадто поблажливо ставилися до них»).

УКРАЇНСТВО У ШКОЛІ

Новим аспектом дослідження є різне ставлення українських школярів до вираження своєї ідентичності.

Деякі учні хочуть відзначати важливі річниці, як-от російське вторгнення в Україну, тоді як інші - уникають українських елементів під час шкільних святкувань, наприклад, пісень чи оповідей про культуру. Учні також мають різні підходи до вивчення власної історії.

Небажання проявляти українську ідентичність має різні причини:

СПОГАДИ ПРО ВІЙНУ

Розмови про Україну спричиняють спогади, пов'язані з війною, до яких учні не хочуть повертатися.

Під час зборів або наприкінці навчального року згадують про Україну... Ну, й одразу ж - війна. (...) Я б не хотіла, щоб вони більше про це говорили. Тобто, нехай говорять, але я просто не буду ініціювати таке. Я не збираюся брати участь у цьому, тому що в мене зараз нове життя, і я намагаюся... жити тут і тепер, а не тим, що було або що буде. [SP3 TRI учні UKR, учнівське самоврядування]

Ми не говоримо про це. Я вважаю, що для будь-якого українця така розмова буде болючою і неприємною. [SP3 TRI учні UKR, учнівське самоврядування]

Польська учениця з іншої школи також звертає увагу на дратівливий, на її думку, факт, що про війну в Україні частіше говорять поляки, ніж українці.

Я помітила, що, наприклад, під час якихось заходів часто (це трохи дратує і не дуже шанобливо) використовують таку вимушену тему війни. Поляки говорять так, ніби вони знають більше, ніж українці, про війну тощо. І я, наприклад, бачила, як мої однокласниці плакали, тому що їм було просто сумно від таких згадок. [SP5 FGI учні PL]

БУТИ ЯК УСІ

Українські школярі не хочуть підкреслювати своє українство на публіці, оскільки це стане приводом до особливого ставлення – дії, що виникають з добрих намірів директора чи вчителів, але так чи інакше ставлять тавро. Натомість школярі прагнуть, щоб їх сприймали як решту, однаково.

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ ЛЕДЬ ПОМІТНИЙ У ШКІЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

У приміщеннях відвіданих шкіл **мало інформації, адресованої українцям (і учням, і батькам) їхньою рідною мовою**. Не видно також українських елементів чи символів, слів підтримки.

У деяких школах можна знайти вивіски на дверях класів українською мовою. Однак їх набагато менше, ніж минулого року. Це імовірніше залишки минулого.

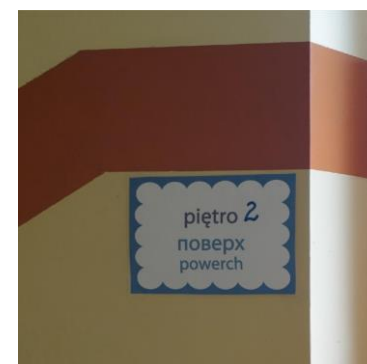
У шкільному інформаційному просторі майже немає згадок про Україну (наприклад, серед світлин розмічених у шкільних коридорах, ми знайшли лише дві, пов'язані з українським контекстом: польські школярі у ролі волонтерів допомагають Україні).

Найпоширенішою інформацією, адресованою особам з України, є брошура із загальнонаціональним номером телефону довіри. Інша інформація - про психосоціальну підтримку (наприклад, як впоратися зі стресом, запрошення до шкільного психолога), доступна у школах лише польською мовою.

Присутність українських дітей у школі можна помітити у списках результатів олімпіад та складі учнівської ради – з'являються українські прізвища.

Брошури гарячої лінії з питань захисту прав дітей та молоді. Найбільш повсюдні у відвіданих школах.

У деяких досліджуваних школах було помітне очікування, щоб українські школярі спілкувалися лише польською мовою.

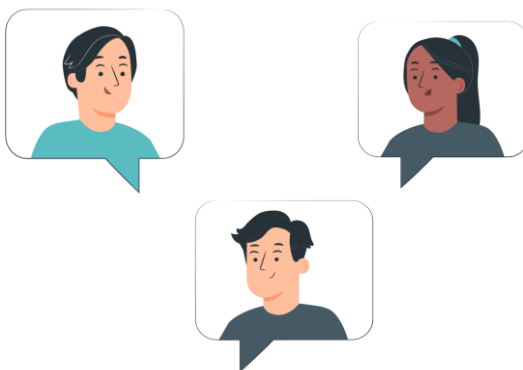
Присутність української чи російської мови в школах і громадських місцях часто спричиняє негативні реакції з боку поляків, що веде до загострення відносин і конфліктів.

Польські вчителі та учні мають досить нереалістичні очікування, що учні-біженці мусять вільно переходити на польську мову в повсякденному спілкуванні - як під час занять так і в неформальних розмовах.

У деяких навчальних закладах вчителі відкрито заявляють про таке бажання.

Невпевненість і брак розуміння змісту розмов іноземною мовою ще більше посилюють невдоволення поляків.

У випадках, коли такі розмови супроводжувалися проявами поганої поведінки, наприклад, образами чи агресією, деякі польські учні та вчителі почувалися під загрозою.

”

Найчастіше це діти, які навчаються в четвертому класі. Вони з тих, які бігають, одразу погрожують дати тобі в морду. Кричать російською, штовхаються. Іноді, коли я йду коридором, попри класи де проходять уроки, **я буквально відчуваю, що перебуваю не в польській школі.** [SP1 FGI учні PL]

Що мене дратує? Їхня поведінка на шкільному майданчику. Вони обзивають один одного, і це такі нецікаві образи. Вони весь час говорять своєю мовою. Попри все. **Тут, у школі, була домовленість, що ми розмовляємо між собою польською.** Вони думають, що ми нічого не розуміємо. Проте через стільки часу ми вже все розуміємо. [SP4 IDI непедагогічний працівник]

Навіть, коли ми просто йдемо коридором на перерві й розмовляємо один з одним українською або російською, то вчителі **роблять нам зауваження: «Чому ви не розмовляєте польською?».** [SB6 FGI учні UKR]

Учні та учениці з України дедалі краще освоюються в польській школі.

ОСВОЄННЯ

Школярі, які приїхали до Польщі упродовж перших місяців або року після початку повномасштабної війни в Україні, уже «освоїлися» в польських реаліях. Порівняно з минулим навчальним роком, вони краще розуміють формальні та неформальні шкільні правила (наприклад, знають розпорядок дня, правила поведінки на уроках та перервах, неформальні правила взаємодії з однолітками). Багато з них покращили свої знання польської мови, завдяки чому можуть ефективно навчатися.

ПОЧУТТЯ СВОБОДИ ДІЙ

Деякі учні відчувають більшу безпеку й розширюють свої можливості, що проявляється, наприклад, у вступі до учнівської ради, вираженні власних потреб або залученні вчителів у складні ситуації (наприклад, насильство з боку однолітків).

ВЗАЄМИНИ

Деякі учні також відчули позитивні зміни у сфері соціальних відносин. Вони подружилися з польськими однокласниками і однокласниками.

Коли я приїхав до цієї школи, я спілкувався лише з однією людиною, а тепер я розмовляю з усіма. [SP2 FGI учні UKR]

ПІДВИЩЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ АКТИВНОСТІ

Деякі учні стали більш активними на заняттях. Ми також помітили, що українські учні частіше, ніж минулого навчального року, долучаються до учнівського самоврядування (їхня присутність у трійках стає все більш поширеною), організації заходів на території школи та беруть участь у волонтерстві. Також збільшилася їхня відвідуваність позакласних заходів.

Навчання в польській школі має багато переваг, але водночас пов'язане з великим стресом і важкими емоціями.

ПЕРЕВАГИ ПОЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

Підтримка вчителів. Як і в попередні роки, українські школярі цінують ставлення багатьох польських вчителів: їхню допомогу під час навчання та вирішення повсякденних проблем.

Широкий вибір позакласних заходів. Школярі позитивно відгукуються про великий доступ до різноманітних позакласних заходів, які допомагають їм здобувати додаткові вміння та розвивати свої зацікавлення.

Допомога однолітків. Трапляються також історії про підтримку з боку однолітків – однокласники і однокласниці допомагають у навчанні, надолуженні матеріалу. Проте ці випадки поодинокі.

НЕДОЛІКИ ПОЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

Перевантаженість. Українські учні відчувають перевтому через велику кількість занять (а також додаткових занять польської мови як другої (далі в тексті *JPJD*)), необхідність вивчення предметів іноземною мовою. Трапляються випадки розчарування, апатії та зниження мотивації вчитися.

Поведінка польських учнів з елементами дискримінації порушує почуття безпеки їхніх українських однолітків, що негативно впливає на процес їхньої інтеграції, ефективність навчання та загальний психологічний стан.

В Україні [якість викладання] була набагато гіршою. Вчителям байдуже як ти вчишся, твої успіхи. Тут цікавляться. Вони запрошують нас на додаткові заняття, пояснюють. [SP6 FGI учні UKR]

Багато цікавих навчальних матеріалів. Вчителі дійсно дуже стараються. [LO8 FGI учні UKR]

Я маю щодня сім чи вісім занять, іноді, навіть, дев'ять. Це дуже важко, я навчаюся від 8:00 до 16:00. [SP3 FGI учні UKR]

ЩО ВІДІГРАЄ ВАЖЛИВУ РОЛЬ В ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ?

ВІДЧУТТЯ СТАБІЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ

Головним, на думку учнів із досвідом біженства, у польській школі є відчуття стабільності, яке неабияк залежить від життєвих планів їхніх батьків. Рішення батьків або опікунів будувати нове життя в Польщі, здебільшого, є переломним моментом в освіті дітей.

Порівняно з попередніми роками ротація учнів у школах набагато зменшилася: учні рідше змінюють місце проживання, а їхня кількість у класах залишається стабільною.

*Ті, хто в школі вже другий рік, минулого року дійсно не вчилися. Вони не розуміли чому вони тут, хотіли повернутися назад, сумували, навчалися дистанційно - і власне на цьому тільки зосереджувалися. **Натомість тепер вони усвідомили, що все триває і триватиме далі, тепер їх чекає навчання у [змішаному] класі. Цього року двоє так стараються, що дістають самі п'ятірки.*** [SP3 ID1 вчитель JPJD]

[У школі] є такий хлопчик, який дуже старається [у навчанні], бо вже знає, що він залишається тут [у Польщі] [SB6 ID1 вчитель]

*Чи вони залишаться тут, чи поїдуть до Німеччини? Невизначеність, бажання повернутися у свою країну дуже ускладнювали на початку процес мотивації [українських учнів] виконання своїх обов'язків, відвідування занять. **Вони були замкнені, не намагалися спілкуватися з польськими учнями. У багатьох випадках це змінилося.*** [SB6 ID1 шкільний педагог]

ЩО ВІДІГРАЄ ВАЖЛИВУ РОЛЬ В ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ?

ТИМЧАСОВІСТЬ ДЕМОТИВУЄ

Однак, за словами вчителів, серед багатьох українських учнів усе ще панує відчуття тимчасовості. Багато з них не впевнені, чи залишаться в Польщі, а відтак не знають, чи варто вкладати свої зусилля в інтеграцію.

Це тривалий стан психічної невизначеності: українські сім'ї можуть жити в Польщі понад два роки, але досі сподіваються на швидке повернення в Україну. Фізично вони «тут», але думками та емоціями найчастіше «там».

Наслідки відчуття тимчасовості

Повільний прогрес у вивченні польської мови

Низька успішність в навчанні

Відстороненість від шкільного життя

Неспроможність налагодити тісні зв'язки з однолітками

Відокремлення від польського середовища

Погіршення психічного добробуту

Інші чинники, що демотивують учнів

Мовний бар'єр

Переживання про безпеку рідних та близьких в Україні

Невтішна інформація про ситуацію на фронті в Україні

Невдалі спроби налагодити взаємини з поляками

Матеріальні труднощі, що унеможливають участь у позашкільних заходах (брак коштів або нестача вільного часу через підробіток)

Перевтома від догляду за молодшими братами та сестрами, підробіток для забезпечення додаткового прибутку для сім'ї

Паралельне навчання онлайн в українській школі

ОЧІКУВАННЯ ВДЯЧНОСТІ

У кожній розмові з польськими респондентами відчувається очікування вдячності від людей з України.

Польські респонденти підкреслюють, як багато польське суспільство зробило для людей з України: відчинило двері для біженців, пропонуючи гуманітарну допомогу, надаючи фінансову та військову підтримку Україні.

У безпосередніх міжособистісних взаєминах проявляється феномен «дару». Теоретично дар є безкорисливим, але на практиці, даруючи, ми очікуємо віддачі.

Саме такої демонстрації вдячності від українських учнів часто бракує шкільному персоналу, польським учням і їхнім батькам.

З одного боку, вони спостерігають від'їзд українських учнів і розрив відносин із Польщею, а з іншого – недостатню прихильність тих, хто залишився в Польщі. Крім того, нові проблеми в освіті дедалі більше розчаровують і спричиняють невдоволення вчителів.

99

Іноді, коли до мене приходять така юрба, я кажу: «Бачите, школа так багато для вас робить, навіщо ви їй так відплачуєте? Завдаєте нам прикростей тоді, коли ми дійсно багато робимо, щоб ви тут почувалися добре, безпечно. Натомість ось що отримуємо взамін». [LO7 ID1 директор]

Поки що в мене таке враження, що ми просто все даємо, подаємо руку, а зворотної реакції немає. Вони не хочуть брати участь, коли ми щось придумуємо, ніхто не залучається - це навіть погано виглядає. [LO7 ID1 вчитель]

Раніше вони могли прийти і сказати: «Знаєте, я голодний, замерз. Можете мене обійняти?». Тепер цього немає. Вони байдуже проходять повз, менше спілкуються. Вони вже не потребують нашої допомоги, позаяк повністю забезпечені. (...) Однак повернути те, що колись вони від нас забрали, а ми їм віддали, подякувати нам від щирого серця вони не можуть. Мені дуже прикро. [SP4 ID1 непедагогічний працівник]

ПРИМУС БУТИ ВДЯЧНИМ

Українські учні сприймають ситуацію по-іншому. Соціальний примус виявляти вдячність видається їм штучним, а обсяг отриманої допомоги іноді ставиться ними під сумнів. Як і польські підлітки, вони не відчують себе зобов'язаними бути вдячними за можливість безоплатно навчатися в школах, які фінансуються, зокрема, за кошт податків. Школярі з України підкреслюють, що вони нічого не отримували безоплатно і їхнє життя в Польщі забезпечують їхні матері, які працюють.

Мовляв, ми тобі так допомагаємо, а я ніколи не отримував жодної допомоги. Моя мама працює, і ми за все платимо самі. Я вдячний, але без перебільшень. [SP1 FGI учні UKR]

ІСТОРІЇ ЗІ ШКІЛ

Одного разу Лариса прийшла зі школи заплакана, бо її польські однолітки, і навіть колишні однокласники, перестали з нею спілкуватися. Вони звинуватили її та інших українців у тому, що ті зловживають соціальною допомогою польської держави: безоплатно орендують житло та отримують пільги. Польські школярі сказали їм повертатися в Україну.

Мати Лариси, Тетяна, пояснила доньці, що ці обвинувачення не правдиві. Вони нічого не отримували «безоплатно». Вона нагадала їй, що до приїзду в Польщу працювала медсестрою. Після приїзду, через невизнання її українського диплому, Тетяні довелося ще раз пройти навчання на медсестру в Польщі, одночасно працюючи у двох будинках для літніх людей, щоб утримувати себе і двох дітей.

Тетяна теж зіткнулася зі схожими доріканнями на роботі.

На її думку, польські учні «приносять такі думки із власних домівок».

ПІДГОТОВЧІ ТА «ІНОЗЕМНІ» КЛАСИ

В ТЕОРІЇ

Підготовчі відділення – це спеціальні класи для школярів, які приїжджають з-за кордону й не володіють польською мовою або розмовляють нею на недостатньому рівні, щоб навчатися у звичайних класах.

Їхньою метою є сприяння процесу інтеграції іноземних учнів у польську освітню систему через інтенсивне вивчення польської мови та навчальну програму, адаптовану до потреб дітей-іноземців.

Ці класи можуть створюватися і в початкових, і в середніх школах. Залежно від їхнього призначення, там можуть навчатися різні учні-іноземці. Діяльність таких класів регулюється Законом «Про освіту» від 2016 року та Законом «Про допомогу громадянам України» від 2022 року.

НА ПРАКТИЦІ

Вчителі, які навчають у таких класах, часто не мають відповідних кваліфікацій, що призводить до перевантаження та професійного вигорання.

Підготовчі класи часто фізично відокремлені від решти школи, учні-іноземці не мають спільних занять із польськими учнями, що спричиняє їхню відокремленість від польських однокласників, ускладнюючи їм контакт із «живою» польською мовою та ефективну інтеграцію.

У деяких випадках підготовчі відділення перетворилися на засіб «утримання» учнів із низькою мотивацією до навчання, без реальної підтримки для подальшого здобуття ними освіти.

Загальне оцінювання діяльності підготовчих класів у досліджуваних школах неоднозначне, але здебільшого переважають негативні відгуки.

За словами директорів та вчителів, багато проблем пов'язано з браком чітких нормативних документів та організаційними труднощами.

НЕДОЛІКИ

Організаційний хаос. Формування відділень часто здійснювалося хаотично і в останню хвилину, позаяк не було доступної інформації про плановану кількість нових учнів та їхній рівень володіння польською мовою. Все це унеможливлювало належне планування навчального процесу, що у свою чергу негативно позначалося на якості освіти і призводило до невдоволення директорів шкіл та вчителів.

Навантаження вчителів. Робота у підготовчому класі потребує від учителів чимало зусиль і супроводжується більшим стресом. Проведення занять у цих класах часто передбачає додаткові години роботи, підготовку матеріалів та необхідність підвищення кваліфікації. Вчителі почуваються виснаженими.

Хтось вже читав міфи, а інші тільки вчилися писати літери. (...) Кожен робив щось своє. Я почувалася, ніби у 1950-х роках, такою собі вчителькою на периферії, у сільській місцевості, єдиною зі всіх предметів. [SP ID1 вчителька JPJD]

Перенаправлення «проблемних» учнів. Деякі директори висловлюючи своє розчарування, зазначали, що підготовчі класи використовувалися школами як засіб, щоб «позбутися» учнів із низькою мотивацією до навчання, у яких були проблеми з дисципліною.

Відособлення учнів, посилення тенденції відчуження, брак контакту із «живою» польською мовою.

СХОВИ

Директори шкіл та вчителі сумніваються, що підготовчі відділення у польській системі освіти належним чином виконують своє призначення. Отримана у ході дослідження інформація показує, що ці класи часто працюють як «схов» для учнів із низькою мотивацією до навчання, слугуючи радше світлицею для дітей, поки їхні батьки на роботі, ніж простором для ефективної освітньої інтеграції.

Це мають бути класи для підготовки дитини до функціонування в польській системі освіти, чи схови для дітей із мігрантських родин? Найчастіше вони виконують ту другу роль. (...) Ми навчали їх польської мови, а вони за мить поверталися додому або їхали далі, ця наука пішла нанівець. [LO7 ID1 директор]

Панує переконання, що модель підготовчих класів себе вичерпала

БРАК ПОТРЕБИ

Директори та вчителі шкіл із підготовчими класами сходяться на думці, що вже немає потреби в таких групах.

Кількість учнів, що потребують такого роду підготовки, наразі невелика, а поодинокі нові учні, на думку вчителів, можуть успішно інтегруватися в змішаних класах, що принесе їм користь у процесі інтеграції.

ТАКОЖ Є ПЕРЕВАГИ

Підготовчі класи вважають доцільними, якщо потрібно прийняти велику кількість учнів із недостатніми знаннями польської мови, а їхня інтеграція в змішаних класах ускладнена логістично (брак місць).

Важливість підготовчих класів полягає насамперед у створенні безпечного навчального середовища. Такої думки дотримуються різні респонденти: директори, вчителі; батьки та учні також згадують про почуття безпеки.

Ми міркували над тим, чи створювати нові підготовчі класи, проте директори запевнили, що діти добре справляються [у змішаних класах], тож ми вирішили, що спробуємо обійтися без них. [SP1 IDI керівний орган]

Якщо чергової хвилі справжніх біженців не буде, то в цьому [підготовчих класах] немає потреби. Ми вже деінде. Тепер нам треба взятися за тих, хто випав із системи, і тих, хто хоче вступити до університету. [LO7 IDI директор]

ПІДГОТОВЧІ ВІДДІЛЕННЯ - ІСТОРІЯ ДІТЕЙ ПІД СІМЕЙНИМИ ФОРМАМИ ВЛАШТУВАННЯ, KEYC

Серед біженців, які опинилися в Польщі, було **багато дітей з українських дитячих будинків**. Один із найвідоміших випадків – евакуація понад 1 600 дітей з інтернатів Харкова та Одеси. Перебуваючи в Польщі, ці діти півтора року дистанційно навчалися в українській системі освіти. У листопаді 2023-го частина з них була зарахована на підготовче відділення (OP) в одній із досліджуваних шкіл.

Ці діти, нерідко без медичної документації, мали **недіагностовані освітні потреби та інвалідність**, що було додатковим викликом для вчителів.

У підготовчому класі, до якого вони потрапили, **навчалися лише учні з України**. На перервах не було нагоди ближчого знайомства з дітьми з інших класів, а учні не брали участі в позакласних заходах.

Після закінчення занять вони поверталися до центру, де жили. Там, виконавши домашні завдання, мали вільний час, щоб, зокрема, пограти в ігри або потренуватися на місцевому футбольному полі. Хоча футбол міг би слугувати універсальною мовою інтеграції, він не завжди виконував цю роль, що підтверджують і самі вихованці:

99

Ну є такі особи, що дуже чіпляються до українців, вони нас зовсім не поважають. Якщо нам не дозволяють грати на стадіоні або женуть геть, ми просто йдемо, щоб не створювати проблем. Але є і такі, які добре ставляться до нас, грають із нами, граємо разом. [SP FGI учні UKR]

Тож, попри те, що ці діти з поганим знанням польської мови провели в Польщі понад два роки, вони й далі перебувають в ізолюваному середовищі, не маючи змоги інтегруватися зі своїми шкільними однолітками.

Історія цієї групи демонструє труднощі інтеграції дітей із дитячих будинків сімейного типу, а також показує обмеження підготовчих класів.

Замість того, щоб сприяти інтеграції, підготовчі відділення можуть вести до подальшої ізоляції вихованців, особливо тих, хто перебуває в скрутному життєвому становищі, наприклад, дітей, якими опікується держава.

«Іноземні» класи –
концепція, яку навряд чи
хтось захоче знову
повторити.

У двох школах, де проводили дослідження, були «іноземні» групи – класи, де навчалися учні й учениці непольської національності, переважно з України, але не тільки, за польською основною навчальною програмою на певному рівні освіти. Цей досвід був негативно оцінений в обох навчальних закладах.

Ці класи мали репутацію «проблемних» – здебільшого учні порушували дисципліну та демонстрували низьку мотивацію до навчання. Вчителі неохоче погоджувалися там працювати. Учні не були інтегровані зі своїми польськими однолітками, а мовний бар'єр ще більше ускладнював спілкування і з польськими учнями, і з учителями.

Дуже сильне слово «гетто», яке вже звучало неодноразово минулого навчального року як опис ізоляції учнів у «іноземних» класах, також повторювали під час цього річного дослідження.

*Цей клас довчиться до іспитів. **Хіба мене раніше трафить шляк** і я візьмуся за них, як батько, якому врешті-решт уривається терпець, гримає по столу й каже: «Досить цього доброго! Гівнюки, беріться до роботи!» [ІДІ директор]*

*Цей восьмий, український клас... **як добре, що вони вже закінчують нашу школу.** [ІДІ вчитель]*

ПОТРЕБИ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Польська мова як друга

Вчителі переконані, що здебільшого українські учні знають польську мову на такому рівні, який дає змогу їм ефективно засвоювати матеріал на заняттях.

Дійсність є більш неоднорідною.

ЗАЯВИ vs РЕАЛЬНІСТЬ

У попередньому навчальному році (2023–2024) вчителі говорили, що українські учні покращили знання польської мови. Цього року поширеною є думка, що вони вже її знають.

Зі спостережень випливає, що дехто справді опановує польську мову, розуміє зміст занять і досягає високих результатів у навчанні. Однак досі є група учнів, для яких складно спілкуватися польською і навчання цією мовою дається важко.

НА ПІДГОТОВЧОМУ ВІДДІЛЕННІ ПОЛЬСКУ МОВУ ВИВЧАЮТЬ ЗНАЧНО ПОВІЛЬНІШЕ

Ключовим елементом у вивченні польської мови є відвідування змішаних класів, що забезпечує постійний контакт із мовою.

Учні підготовчого класу та іноземних класів, зазвичай, оцінювали свої знання польської мови нижче, ніж їхні однолітки в змішаних класах, вказуючи на труднощі в читанні та розумінні текстів. Хоча деякі з них опанували алфавіт, багато хто все ще плував основні форми дієслів.

Вони [в підготовчих класах] вчили польську мову набагато повільніше, ніж у змішаних класах, **фактично не вчили взагалі**. (...) більшість і далі навчалася дистанційно українською, а сюди вони ходили про всяк випадок. [SP IDI вчитель JPJD]

СУПЕРЕЧЛИВІ ЗАЯВИ ВЧИТЕЛІВ

З одного боку, вчителі скаржаться на низьку відвідуваність занять JPJD, наголошуючи на їхній вирішальній ролі у вивченні мови. З іншого, вони заявляють, що учні без проблем беруть участь у заняттях із предметів, не потребуючи мовної адаптації.

Можна припустити, що вчителі можуть не визнавати те, що деякі учні мають труднощі з мовою, щоби не мусити надавати додаткову підтримку у навчанні та адаптації, що є організаційним і педагогічним викликом. Таке ставлення призводить до недооцінювання реальних потреб учнів, а відтак негативно впливає на ефективність навчання.

Знання мови покращилося, і тому заняття проходять краще, і загалом **я не помічаю великої різниці [між польськими та українськими учнями]**. [SP4 IDI вчитель біології]

МОВНІ ТРУДНОЩІ

ЛЕКСИКА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Деякі вчителі й далі вбачають проблему для українських учнів у використанні польської мови в навчальному процесі. Учням нелегко розуміти інструкції або виконувати вправи, які вимагають знання складних та абстрактних понять. Водночас у школах викладання мови шкільної освіти практично не ведеться (це роблять поодинокі вчителі)

СПЕЦІАЛІЗОВАНА ПРОФЕСІЙНА МОВА

Вчителі зазначають, що навчання в професійно-технічних навчальних закладах та галузевих школах учням може даватися нелегко, позаяк там використовується складна спеціалізована лексика. Деякі учні розуміють труднощі професійної мови, обираючи майбутній навчальний заклад. Однак вони не завжди можуть реально їх оцінити.

ПИСЬМО

Багато українських школярів мають проблеми з писемною польською мовою. Вони свідомо уникають ситуацій, коли потрібно щось писати.

*Математичними знаннями [українські школярі] володіють на високому рівні, **однак із мовою – інакше**, насамперед, виникають проблеми розумінням понять, термінології.*

[LO8 ID1 вчитель фізики];

*Вони вперше обрали професію логіста якраз у моєму класі. (...) їм важко даються ці технічні поняття. У першому класі складної лексики не так багато, **але вже є труднощі з розумінням**. Мовний бар'єр наявний, однак теж є багато мотивації, тому ми якось вчимося.*

[LO7 ID1 вчитель логістики]

Заняття польської мови як другої (JPJD) не відповідають очікуванням ні учнів, ні вчителів.

У досліджуваних школах повідомили про низьку відвідуваність занять з польської мови як другої та про те, що вчителям важко мотивувати учнів до відвідування занять.

Директори та вчителі вважають, що 6 додаткових годин на JPJD – це забагато. На їхню думку, українські учні здебільшого добре знають польську мову, а маючи і так перевантажений графік ці заняття додатково обтяжують.

У зв'язку з цим, директори та вчителі часто висловлюють думку, що додаткові кошти (бюджетні чи місцеві) надані на мовні заняття для українських дітей є невиправданими і несправедливими, як такі, що зменшують ресурси, які можна використати для польських учнів.

Цікаво, що деякі українські учні не знали про те, що в їхній школі проводяться заняття з польської як другої.

Ці кошти на заняття польської мови для українських дітей ми не в змозі повністю використати. [SP4 IDI заступник директора школи (відповідає на запитання про викладання JPJD)].

ПЕРЕШКОДИ У КОРИСТАННІ З УРОКІВ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ

ГЕТЕРОГЕННІ ГРУПИ

Унаслідок організаційних умов, групи є гетерогенними за віком та/або рівнем володіння мовою. Діти, які приїхали до Польщі два роки тому та нові учні навчаються разом. Це негативно впливає на ефективність навчання. Учні вважають, що заняття не приносять користі, і перестають їх відвідувати.

НЕЦІКАВІ ЗАНЯТТЯ

Ми перебували на уроках, які зацікавлювали учнів і спосіб навчання був зосереджений на використанні розмовної мови, а також на заняттях, на яких основна увага приділялася монотонним граматичним завданням із підручника, з мінімальною нагодою для вільного висловлення думок.

Учні неодноразово вказували на низьке зацікавлення останніми, які вважали нудними через настирливе повторення граматичних правил або надто легкі завдання.

ЗАНЯТТЯ ДЛЯ НАЙСЛАБШИХ

У школах уроки польської вважають такими, що призначені для учнів, які дуже погано знають мову. Менше осіб сприймає їх як можливість вдосконалення знань з цієї мови. Це впливає на структуру цих занять і на бажання іноземних студентів, які знають основи польської мови, відвідувати їх – вони вважають, що матеріал на заняттях надто простий.

КОРЕКЦІЙНІ ЗАНЯТТЯ З ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

Заняття часто проходять у формі уроків польської мови, під час яких реалізується основна навчальна програма (наприклад, обговорення шкільної літератури, підготовка до класної контрольної роботи).

КОНКУРЕНЦІЯ З ПОЗАКЛАСНИМИ ЗАХОДАМИ

Заняття перешкоджають учням займатися іншими активностями, як-от дозвілля чи хатні обов'язки (нагляд за молодшими братами та сестрами).

ПЕРЕВАНТАЖЕННЯ

Заняття «утиснуті» в і без того напружений графік – це значить, що учні прокидаються дуже рано або йдуть додому надто пізно. Велика кількість уроків ускладнює залучення учнів та утримання концентрації уваги.

Ми маємо додаткові уроки польської мови, які нам не потрібні. Можеш це речення процитувати. (...) їх занадто багато і вони не приносять користі. Я могла б згаяти цей час на щось більш корисне, наприклад, на підготовку до контрольних робіт. [LO8 FGI U UKR]

З РАНКУ ДО ВЕЧОРА

В одній із початкових шкіл учні, які відвідували додаткові післяобідні заняття з польської мови, мусли чекати на їхній початок у школі або ще раз повертатися до школи.

У школі навчається велика кількість учнів, через що заняття затягуються до пізнього вечора.

Це призвело до протесту їхніх батьків і зустрічі з учителькою. Зрештою, батьки погодилися на пізні години навчання, але за умови, що діти не будуть присутні на всіх уроках.

ОДИН УРОК, РІЗНІ ВИКЛИКИ

В іншій початковій школі заняття польської як другої мови починаються о 7.10 ранку або після 16.00 (десятий урок).

У групі навчаються і учні, які готуються до кінцевого іспиту, і учениця, що приїхала до Польщі лише два місяці тому.

БРАК РІЗНИХ ДИДАКТИЧНИХ ФОРМ

На уроці польської мови як другої в підготовчому класі початкової школи учні упродовж 45 хвилин один за одним біля дошки виконували завдання на відмінювання дієслів.

ВЧИТЕЛІ ДОСІ НЕДОСТАТНЬО ПІДГОТОВЛЕНІ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ (JPJD)

Рівень підготовки вчителів до навчання польської мови як другої варіює. У досліджуваних школах лише кілька осіб закінчили курси з глоттодидактики або здобули післядипломну освіту. Заняття здебільшого проводять вчителі польської мови. Потенціал вчителів іноземних мов залишається невикористаним.

Низька відвідуваність учнів і враження тимчасовості не спонукають вчителів вкладати зусилля в додаткову освіту, яка вимагає часу і фінансових витрат без гарантії прибутку.

[JPJD навчають] звичайні полоністки. Не було ніякої додаткової підготовки. [LO8 IDI директор]

Плануючи та проводячи заняття, вчителі часто покладаються на інтуїцію. Деякі з них брали участь у зустрічах, вебінарах або коротких курсах підготовки до роботи з іноземними учнями.

Вони по-різному оцінюють свої вміння навчання польської мови як другої. Усвідомлення необхідності професійної підготовки зростає, хоча цей процес відбувається повільно.

УЧНЯМ ПОДОБАЮТЬСЯ ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ З ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

ЗАНЯТТЯ У ПОБУТІ

Учням подобаються заняття, присвячені розмовам, вивченню побутової польської мови, під час яких обговорюються теми з їхніх щоденних буднів.

Заняття польської як другої мови – це можливість для українських учнів та учениць познайомитися з польськими звичаями та побутом (для деяких – одна з небагатьох нагод), а також місце, де вони можуть поділитися власним досвідом та уподобаннями.

ДОБРІ ПРАКТИКИ ІЗ ЗАНЯТЬ ПОЛЬСЬКОЇ ЯК ДРУГОЇ

У початковій школі в невеликому містечку учні дуже задоволені заняттями польської як другої мови, позаяк мають багато простору для спілкування і можуть разом всети уроки – вчителька запитує їх про що вони б хотіли сьогодні поговорити.

Ми багато розмовляємо. Вчителька приходить і задає тему – спорт, культура. **Питає, що нам подобається.** [SP FGI учні UKR]

Ми займалися поза межами класу чотири рази, там ми можемо спілкуватися. Крім того **ми не мусимо постійно сидіти** – можна стояти, ходити, сидіти за партою... [SP FGI учні UKR]

[Курс] в школі просто чудовий. Я дякую Богу за нашу вчительку. Вона не проводить класичні заняття, де ти сидиш і вчиш, а вона все робить у формі бесіди. Вона веде їх на морозиво й вчить, щоб вони могли самі його купити, або вони йдуть у парк, кінотеатр. **Вони вчать повсякденну мову, а не тільки заучують фрази.** Це мотивує їх вчитися. [SP IDI батько/мати_1];

ПОТРЕБИ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

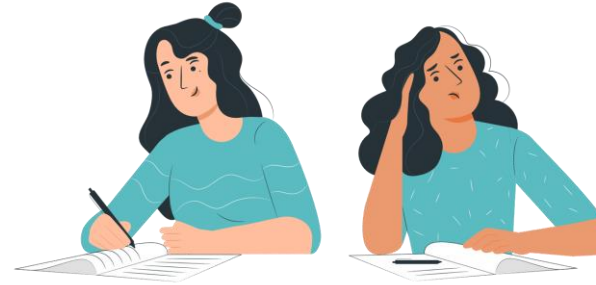
Іспити та вибір середньої школи

Іспити

Як і минулого року, вчителі підкреслюють, що успіх на випускному іспиті дуже залежить від рівня знань польської мови.

Іспит є серйозною перешкодою для учнів у здобутті бажаної освіти. Низька самооцінка призводить до того, що українські школярі обирають менш амбітні напрями подальшого навчання.

Мовний бар'єр та незнання польського контексту призводять до гірших результатів на іспитах, а відтак, зменшують інтерес до навчання.

Однак ці діти, які так хвилювалися [чи складуть іспиту] і часто говорили про ліцеї, у школі спілкувалися польською мовою. (...) відвідували додаткові заняття з польської мови в Україні або мали якесь польське коріння. [SP2 ID1 директор]

ПОЗИТИВНО ОЦІНЮЮТЬ

Продовжений час на виконання завдань (210 хвилин)

Можливість використання словників для кращого розуміння текстів та інструкцій

НЕГАТИВНО ОЦІНЮЮТЬ

Дуже абстрактні та складні для розуміння теми іспиту (наприклад, довгий уривок про патріотизм із «Камені на шанець»)

Успішність українських учнів не враховують у класифікації шкіл. Це рішення негативно оцінюють в навчальних закладах, де українські восьмикласники досягають високих результатів.

СУПЕРЕЧНОСТІ НА ІСПИТАХ

РОСІЙСЬКА МОВА

Українські учні зрідка обирають російську мову на іспиті у восьмому класі (у 2024 році її обрали 26 % учнів, а англійську – 72 %*). Вибір російської мови може покращити їхні шанси на здобуття вищих балів та вступ до хорошої середньої школи. Вибір англійської мови часто призводить до нижчих результатів з іспиту.

Причиною цього були формальні вимоги, що діяли до кінця 2023-2024 навчального року (мова, обрана для складання іспиту, мала викладатися в школі), а також, як показують результати цього опитування, незнання учнями наслідків такого рішення і тиск оточення. Учні можуть відчувати дискомфорт, обираючи мову агресора, і боятися, що цей вибір є соціально неприйнятним.

*Коли вони до нас прийшли - взагалі не хотіли чути про Росію. Однак згодом дитина обирає російську на іспиті. **Я вважаю, що вони цілковито непослідовні, не до кінця з нами відверті.** [SPIDI опікунка шкільного волонтерату]*

ПРИВІЛЕЙОВАНІ УКРАЇНЦІ, СКРИВДЖЕНІ БІЛОРУСИ

У досліджуваних школах також навчалися учні з Білорусі. Вчителі вказували на нерівні умови. Білоруські учні складають іспит на таких самих умовах, як і польські, але мають лише дві години польської мови як другої щотижня, тоді як українські учні - шість (від 2024-2025 навчального року - чотири).

ІСТОРІЇ ЗІ ШКІЛ

ІСТОРІЯ ГАНІ З БІЛОРУСИ

В історії Гані підкреслено важливість інформування батьків та учнів у процесі інтеграції в польську систему освіти. Ганя пішла до 8 класу і із самого початку хотіла складати іспит із російської мови, дирекція школи спершу підтвердила таку можливість.

Однак у другій половині року з'ясувалося, що дівчинка може скласти іспит лише з тієї мови, якої навчають у школі, тому їй довелося вибрати англійську, яку вона погано знала. Вона відчуває себе обманутою і скривдженою, і всю цю ситуацію Ганя дуже тяжко пережила.

ПЛАНИ УЧНІВ ТА УЧЕНИЦЬ З УКРАЇНИ ЩОДО ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ

Дедалі більше сімей з України усвідомлюють, що вони не повернуться додому в найближчому майбутньому, тому починають планувати своє життя у Польщі.

Тут майбутнє перспективніше, тому що Польща в ЄС. Можна знайти кращу роботу, адже зарплати тут вищі. [SP5 FGI U UKR]

Я не повернуся в Україну, тему закрито. [SP3 TRI учні UKR]

Деякі сім'ї планують подальшу міграцію до більших міст Польщі або на захід Європи, що впливає на вибір освіти дітьми.

Я навіть не знаю, чи буду жити в цьому місті. Тому поки що немає сенсу щось обирати. [SP3 TRI учні UKR]

ІСТОРІЇ ЗІ ШКІЛ

Класна керівницка восьмого класу, яка також є вчителькою польської мови, зазначає, що здебільшого українські школярі пов'язують своє майбутнє з Польщею.

Вчителька використовувала різні методи, щоб з'ясувати їхні плани щодо майбутньої освіти. На сьогодні, за її спостереженнями, вони втрачають надію на швидке повернення в Україну. Учні «призвичаїлися до ситуації».

Вони вже так адаптувалися, що починають планувати своє майбутнє тут. Цікавляться, скільки триває навчання в технікумі, яку освіту там здобувають, і куди треба піти вчитися, щоб потім вступити до польського університету. [SP5 ID1 вчитель].

ВИБІР ШКОЛИ. НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ І СТРЕС

Багатьом українським учням початкових шкіл важко вибрати середню школу через брак знань про польську систему освіти та специфіку різних типів шкіл.

Ті, хто обирає технічні або професійні школи, **хвилюються, чи зможуть вони впоратися зі спеціалізованою лексикою.** Вони не мають можливості заздалегідь перевірити свою компетентність у цій сфері.

Низька самооцінка та невпевненість у собі деяких українських школярів призводить до менш амбітного вибору освіти, обмежуючи їхні подальші можливості («я не підходжу для ліцею»).

Необхідність інтеграції в нове середовище та польську освітню систему, зміна цілей спричиняє додаткову напругу.

*Ми не маємо планів, я думаю про технікум, але ще не міркувала про спеціалізацію. Я переглядаю різні технікуми, ліцеї, **у який з них я потраплю, туди і піду.** Так багато всього - я не знаю, що вибрати, усе цікаво.*
[SP4 DI учні UKR]

*(...) вони не розуміють, навіщо тут [у Польщі] вчитися – (...) «Навіщо мені йти в кращу школу чи університет, якщо там треба вчитися 5 років, а я тут [у Польщі] стільки не проживу?». **Їм складно розглядати якісь майбутні перспективи.***
[SP6 IDI психолог]

ОБЕРЕЖНІ ПОРАДИ ВЧИТЕЛІВ

Під час дослідження помічено, що деякі вчителі намагаються допомогти учням із їхнім вибором. Деякі з обережністю ставляться до планів учнів, наприклад, щодо вступу до університету, вказуючи на необхідність покращення мовних навичок або отримання додаткових знань. Такі вчителі радять переглянути плани та обрати «легший» шлях.

Під час перебігу дослідження було важко перевірити, наскільки такі діагнози є точними, а дії вчителів адекватними до схильностей дітей.

НЕРЕАЛІСТИЧНІ ПЛАНИ УЧНІВ

Водночас відповідаючи на запитання про довгострокові плани, деякі учні говорили про шляхи, які видаються нереальними після втілення їхніх короткострокових планів. Наприклад, один учень збирається вступати до професійно-технічного училища, але на запитання, що далі, говорить про здобуття медичної освіти. Це свідчить про необхідність кращої інформативності про структуру польської системи освіти.

ВИБІР ШКОЛИ - КІЛЬКА НАПРЯМІВ ДІЙ

НАПРЯМ 1. ШВИДКО ПІТИ НА РОБОТУ

Деякі школярі хочуть якнайшвидше закінчити середню школу і влаштуватися на роботу. Можливі причини: економічні (потреба утримувати сім'ю), низький культурний потенціал, плани виїхати з Польщі в найближчому майбутньому.

Вчителі, які намагаються заохотити учнів до продовження навчання, зазвичай відчувають себе безсилими, однак деяким це вдається.

”

[Учень] почав працювати і (...) нарешті я його переконала, кажу: у тебе дуже добрі оцінки, (він один із найталановитіших хлопців) а ти збираєшся працювати в саду, що ти робиш (...), залишилося не так багато до кінця школи, закінчи цей другий клас. Ви маєте рацію, сказав він. [LO7 IDI вчителька]

НАПРЯМ 2: ОПАНУВАТИ КОНКРЕТНУ ПРОФЕСІЮ

Такі учні зазвичай обирають технічні або професійно-технічні навчальні заклади – це швидкий спосіб опанувати професію (наприклад, IT), - а не навчання середній школі, а потім в університеті. Йдеться про те, щоб знайти роботу в майбутньому й отримувати зарплату, завдяки чому можна буде тут жити і утримувати сім'ю.

НАПРЯМ 3: ЗДОБУТИ ОСВІТУ, ВСТУПИТИ ДО УНІВЕРСИТЕТУ

Учні, які планують закінчити середню школу і вступити до університету, виявилися в меншості. Це здебільшого діти, які проживають у великих містах або в сім'ях із вищим культурним капіталом.

”

Здебільшого українські школярі обирають саме такий професійний шлях. Я не зустріла жодного, хто б вибрав середню школу. [SP вчителька]

Спостерігаються гендерні відмінності:

Хлопці частіше, ніж дівчата, планують швидко вийти на ринок праці та вдосталь заробляти, щоб утримувати свою сім'ю.

Школярки частіше планують вступити до технікуму, а школярі – до галузових шкіл (автомеханік, працівник складу).

”

Хлопці міркують так: потрібно швидко закінчити школу і почати заробляти гроші. Дівчата – ні. Вони хотіли б здобути освіту, яка б дала змогу знайти роботу і не втомлюватися фізично». [SP5 IDI вчителька вихователька учнів UKR]

Архітектура та дизайн – навчальні дисципліни, які школярі вказували найчастіше під час розмов, як такі, що їх цікавлять (і в середній школі і в університеті). Однією з мотивацій є бажання повернутися в Україну, де після закінчення війни буде попит на ці професії.

ШКОЛИ ПІДТРИМУЮТЬ УКРАЇНСЬКИХ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИБОРУ ОСВІТИ

Українські школярі охоче відвідують профорієнтаційні заняття у школах. Однак, деякі мають більші потреби.

Особи з України часто **потребують більше інформації про польську систему освіти**, ніж їхні польські однолітки.

Тим, хто гірше знає польську мову, потрібно **більше часу**, щоб зрозуміти деякі теми та пристосувати темп обговорень до своїх можливостей.

Для українських учнів та батьків також важлива підтримка під час **подання документів та пошуку школи в інформаційній системі**. Здебільшого в досліджуваних навчальних закладах саме на цьому була зосереджена додаткова допомога українським учням.

ІСТОРІЇ ЗІ ШКІЛ

ІНФОРМАЦІЙНІ ЗУСТРІЧІ ДЛЯ БАТЬКІВ

Вчителька 8 класу, яка також є шкільним педагогом, організувала зустріч із батьками українських учнів, щоби пояснити правила проведення іспитів у восьмому класі та набору до середніх шкіл. Батьки позитивно сприйняли таку ініціативу, однак вони очікували більшої допомоги, особливо із заповненням документів для вступу до школи. Проте керівництво школи не погодилося.

ДОДАТКОВІ ЗУСТРІЧІ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ УЧНІВ

Після зустрічей, на яких були представлені місцеві середні школи, керівництво побачило необхідність у проведенні додаткових профорієнтаційних занять для українських та білоруських школярів.

Потрібно кожному пояснити, які є навчальні заклади, професії, що вони можуть і чого не можуть робити, які схильності вони мають. На даний момент вони вже трохи краще орієнтуються. [SPIDI директор]

ЗУСТРІЧ ДЛЯ УЧНІВ

У середній школі організували інформаційна зустріч для учнів та їхніх батьків. Їм представили різні можливості продовження освіти в Польщі, допоміжні установи, з учнями також зустрілася працівниця секретаріату, щоб розповісти їм про профорієнтаційні тести, доступні в Інтернеті.

ПОТРЕБИ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Шкільний обов'язок: погляди і думки

Наприкінці 2023-2024
навчального року в
досліджуваних школах
поширеною була думка,
що українські учні в
Польщі мусять здобути
обов'язкову шкільну освіту.

Обізнаність директорів, вчителів і батьків із новими
нормами **була різною**.

**Однак до обов'язкової шкільної освіти ставилися
позитивно**. Респонденти часто вказували
на негативні наслідки того, що діти та молодь
залишаються поза системою, як-от маргіналізація
та труднощі з майбутнім працевлаштуванням. Вони
висловлювали переконання, що школа є одним
із засобів, щоб більше дізнатися про польську культуру та
інтегруватися в польське суспільство.

Польські респонденти також розглядали обов'язкову
шкільну освіту як **суспільно справедливу**. Оскільки люди
з України користуються пільгами, вони мусять
виконувати пов'язані з ними зобов'язання, зокрема,
відправляти своїх дітей до школи.

Вчителі та батьки вважають, що нові правила
впорядковують правову ситуацію.

*Вони мусять [здобути обов'язкову шкільну освіту]
у міру своїх можливостей. Адже **йдеться теж про
те, щоб вони знайшли своє місце у цьому
суспільстві**. [SP6 ID1 вчителька]*

***Це необхідність**. Інтеграцію в польську громаду
потрібно якось заохочувати. Якщо батьки та
учень планують залишитися тут на довгий
період часу, вони отримують тільки користь
від цього, (...) і, звичайно, йдеться, насамперед про
розвиток юних осіб. [LO7 ID1 вчитель]*

*Якщо вже вони отримують 800+, то мусять
ходити до школи. [SP4 ID1 атько/мати PL]*

*Я дуже рада, що тепер 800+ поєднано з обов'язком
вступу до польської системи освіти. Коли я
відвідувала осередки колективного проживання,
мені доводилося зіткнутися з фікцією того, що
діти не ходили до школи і вдавали, ніби навчаються
в українській - дистанційно. [SP ID1 оточення,
соціальна працівниця]*

*Це дуже добре [що запровадять обов'язкову
шкільну освіту]. (...) **вони не зможуть
адаптуватися, якщо не будуть ходити до школи,
якщо не будуть спілкуватися з вчителями,
з польськими дітьми**. [SP ID1, батько/мати UKR]*

НАСЛІДКИ ШКІЛЬНОГО ОБОВ'ЯЗКУ ДЛЯ ШКІЛ

ВІДДАЛЕНЕ ПИТАННЯ

Респонденти у школах розділилися в думках щодо наслідків для шкіл запровадженого нововведення, **але водночас це не є питанням яке їх особливо турбує.**

Брак інформації про те, скільки дітей приєднається до системи та інформаційної роботи з підготовки шкіл до змін у новому навчальному році з боку Міністерства освіти означає, що директори шкіл та вчителі не мають сформованої думки.

Багато вважають, що проблема не зачепить їхніх шкіл.

ТАКОЖ Є ПОБОЮВАННЯ...

Деякі вчителі, однак, побоюються негативних наслідків прийняття нових учнів із поганим знанням польської мови, без діагностики та інформації про їхню попередню освіту в Польщі. Вони бояться складнощів у інтеграції класів (якщо йдеться про старших учнів).

Особливий виклик деякі вчителі вбачають у прийнятті нових учнів до середніх шкіл. На їхню думку, перебування впродовж двох років поза освітньою системою призведе до великих труднощів у адаптації та навчанні, а також погіршить умови навчання нинішніх учнів.

... І СПОДІВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ

Українські школярі позитивно ставляться до появи нових осіб з України, вбачаючи в цьому можливість налагодити стосунки з новоприбулими. Це важливо в контексті проблем з інтеграцією польських та українських учнів у школах.

Вони приєднаються до початкової школи? Я вважаю, що проблема виникне в середній. З того, що я чула (...) особи, які мали б прийти до середньої школи, не з'явилися жодній системі. [SP4 ID1 директорка]

Напевно це призведе до більших проблем у початковій школі, навряд їх [українських учнів] прийде до нашої школи так багато. [LO8 ID1 вчителька]

Я не знаю, що буде. (...) якщо вони придуть, то придуть - ми приймемо. Якщо буде проблема з кількістю - повідомимо керівництво, вони мусять щось вигадати. (...) Адже не повинно так трапитися, що в одну школу запишеться півміста, а в іншу - ніхто. [SP1 ID1 директор]

Це знову переверне наше життя з ніг на голову. Чи буде це в плюс, чи в мінус, я не можу сказати - кожна нова особа, щось нове приносить. [SP4 ID1 вчитель]

*Проблема в тому, що є багато підлітків, які, приїхавши до Польщі, не пішли до школи. (...) Зараз їм сімнадцять років, вони трохи знають розмовну польську мову, і куди вони мають піти? У четвертий клас за рік до атестації? Вони мають усе, крім мотивації.
[LO8 IDI директор]*

ЕМОЦІЙНІ ПОТРЕБИ

Різні погляди на емоції дітей після пережитої травми війни

Учні та учениці з України, як і минулого року, з плином часу функціонують в польських школах з більшою певністю, а шкільне середовище дає їм стабільність і відчуття безпеки.

Деякі учні все ще переживають травму і тугу за Україною, за домом. Вчителі намагаються їх підтримати, але не всі з вчительського колективу мають необхідні вміння та можливості, щоб ефективно ідентифікувати проблеми й допомогти їх подолати.

Рівень обізнаності вчителів із травмами, які може спричинити досвід біженства та міграції, дуже різниться.

СЕРЬОЗНА СИТУАЦІЯ

Деякі вчителі підкреслюють, що сам лише факт вимушеного виїзду з України і відмови від свого попереднього життя може травмувати дітей. Вони наголошують, що діти знають про поточну ситуацію в Україні і тому можуть бути більш тривожними.

Я вважаю, що не може бути й мови про нормалізацію ситуації. Все залишається так як було, це й далі пекуче питання сьогодення. (...) Те, що дитина сидить за партою, відвідує школу, іноді посміхається, зовсім не значить, що всередині вона не переживає якусь травму. [SP2 IDI заступник директора]

«ВОНИ НЕ БАЧИЛИ ВІЙНИ»

Інші, у свою чергу, пов'язують травму ПТСР з безпосереднім досвідом участі у бойових діях.

Діти, які виїхали з України, здебільшого зробили це в перші тижні війни. Тому вони не бачили її на власні очі. (...) ПТСР може призвести до депресії та інших серйозних наслідків, ми не спостерігали нічого схожого у дітей (...) [SB6 IDI психолог]

«ДІТИ НЕ ПЕРЕЖИВАЮТЬ ТАК СИЛЬНО»

Дехто применшує досвід війни і її вплив на емоції дітей.

Діти не сприймають війну так, як дорослі. Моя мама каже, що в дитинстві вона не відчувала страху. (...) Приходить хлопчик і каже, що розбомбили його село, але він не засмутився, для нього це було просто новина. [SP4 вчитель].

УДАВАНА «НОРМАЛЬНІСТЬ»

НЕПЕВНІСТЬ

Вчителі зазначають, що учні-біженці часто справляють враження «ніби все добре». Вони посміхаються, добре спілкуються з однолітками і, на перший погляд, поведуться так само, як і польські школярі. Однак треба лише незначного стимулу, щоб травма, яку вони пережили, далася взнаки.

У таких умовах вчителі постійно напружені і бояться, що в будь-який момент може виникнути ситуація, з якою вони не зможуть впоратися.

ШКОЛА МАЄ БУТИ ПІДГОТОВЛЕНОЮ

Деякі директори та вчителі усвідомлюють, що школа має бути готовою до несподіваних кризових ситуацій, як-от звістка про втрату близької людини на фронті. У таких випадках школа стає важливим місцем для психологічної підтримки.

БАТЬКИ НЕ ЗАВЖДИ ПІДТРИМУЮТЬ

Директори та вчителі зазначають, що батьки не завжди здатні належним чином подбати про психологічний добробут своїх дітей. Тож школа зобов'язана надавати першу психологічну допомогу.

ІСТОРІЇ ЗІ ШКІЛ

ДЕНЬ БАБУСИ

Свято Дня бабусі в школі виявилось ситуацією, коли вчителька вперше дізналася про почуття українських учнів: тугу не лише за бабусею, яка живе в Україні, а й за будинком чи собакою, що там залишилася.

(...) вони просто часто сумують. За Україною, за минулим життям, за родиною, яка там залишилася, за батьком чи бабусею. І розповідають, як вони переживають, хвилюються, тому що не знають, як воно там. Вони говорять, тут що їм краще живеться. Однак ці переживання постійно з ними. [SP4 ID1 спеціальний педагог]

ВЕСНА

Діти мали намалювати щось про прихід весни. Микола, який приїхав з України три місяці тому, намалював луг, метеликів, кольорові квіти... і танк, що стріляє. Поруч із танком лежав солдат, навколо якого хлопчик намалював червоні плями.

ВЧИТЕЛІ НЕ ПРИХОВУЮТЬ СВОЄЇ БЕЗПОРАДНОСТІ

Вони не відчувають себе добре підготовленими, щоб допомогти учням у важких емоційних станах, і бояться надавати підтримку.

Вони часто не знають, як реагувати, коли діти проявляють ознаки пережитої травми. Вони почуваються розгубленими, що може призвести до того, що вони не будуть піднімати теми, пов'язані з війною чи біженцями, які здаються їм надто делікатними.

Брак відповідних умінь призводить до того, що вчителі ігнорують емоційний стан учнів. Те, що дитина не здається сумною або не має явних ознак травми, не означає, що вона не бореться зі складними переживаннями.

Вчителі також часто не вміють пов'язувати проблеми в навчанні з можливими травмами, яких зазнали учні-біженці.

ІСТОРІЇ ЗІ ШКІЛ

УРОК ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ ТА МРІЇ

На занятті польської мови в змішаному класі учні читають текст із підручника про рибалку й золоту рибку. Вчителька запитує учнів про їхні мрії. Прозвучали різні відповіді та бажання - новий будинок, гарна машину, а Саша з України каже:

«Я хотів би побачитись з мамою».

У відповідь вчителька просить Сашку відповісти повним реченням, жодним чином не реагуючи на суть його висловлювання.

ПРИКЛАДИ СИТУАЦІЙ, КОЛИ УЧНІ ПОТРЕБУЮТЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ

Під час дослідження було зібрано багато історій учнів-біженців, які потребують психосоціальної підтримки. Ці історії свідчать про масштаб потреб і труднощі в наданні допомоги.

Це стосується як дітей, які приїхали до Польщі впродовж останнього року, і тих, хто приїхав раніше, але проблеми в них виникли пізніше.

Деякі із цих учнів пережили травму або її загострення вже в Польщі.

МАША ЗАЛИШИТЬСЯ В ТРЕТЬОМУ КЛАСІ

Маша з Харкова приїхала до Польщі з однією сумкою. Вона мало розмовляла й не змогла інтегруватися з класом. Вона часто запізнювалася на заняття, мала багато пропусків, врешті керівництво мусило втрутитись. Позаяк Маша відстає в навчанні від своїх однолітків, вона залишиться на другий рік у третьому класі початкової школи.

БАТЬКО МАКСИМА БОРЕТЬСЯ НА ФРОНТІ

Максим має труднощі у взаєминах з однолітками й часто б'ється з польськими хлопцями. Його батько воює на фронті. Максим дуже за ним сумує.

У спілкуванні він милий і обіцяє виправитися, але потім однаково поводитьсь так, як поводився. [SPIDI педагог]

ТОНКІ КІСТОЧКИ

Хлопчик із Харкова, який відвідував балетну школу, втік до Польщі з матір'ю та молодшим братом на початку повномасштабної війни. У польській школі хлопчик зазнавав знущань від однолітків і отримував допомогу від шкільного психолога. У березні на уроці фізкультури він зламав ногу. Хірург запідозрив, що крихкість кісток могла бути спричинена тривалим стресом.

ВОНА ВИПУСТИЛА ЦЕ ІЗ СЕБЕ

Суперечка з однокласницею спричинила сильну емоційну реакцію в української учениці 8 класу. Вона пішла до шкільного педагога, де зізналася, що травматичний досвід уже трапився з нею в Польщі.

Почала розповідати мені (...) що також була в інших школах і пережила там такі травматичні ситуації (...) я була першою особою, якій вона довірилася. (...) вона думала, що впорається сама. Ці діти дійсно багато пережили (...) їх по-різному сприймали в Польщі - ізолювали, виключали, висміювали. [SPIDI педагогиня]

ЩО ДОПОМАГАЄ ЗАБЕЗПЕЧИТИ ПСИХОСОЦІАЛЬНУ ПІДТРИМКУ В ШКОЛАХ

«СВОЯ ЛЮДИНА»

Працівники українських шкіл, навіть непедагогічні працівники, відіграють важливу роль. Ці люди часто виконують неформальну роль підтримки та позитивно впливають на емоційну безпеку українських школярів.

ДРУЖНІ ДОРΟΣЛІ

Особи, які вибудовують стосунки, що ґрунтуються на довірі, часто стають неформальними наставниками, до яких учні звертаються у важкі часи. Вони не лише допомагають їм у навчанні, а і стають їхніми представниками в школі, наприклад, на педагогічних зборах.

Українські діти та молодь довіряють вчителям, які будують стосунки на неформальному рівні, а не лише на рівні навчання: вони розповідають про свої інтереси, досвід.

УКРАЇНСЬКИЙ МЕНТОРІНГ ВІД ОДНОЛІТКІВ

Старші українські учні, які вже освоїлися у польській системі освіти, стають природними провідниками та наставниками для новоприбулих школярів. Підтримка однолітків сприяє швидшій інтеграції та формує почуття спільноти.

ІСТОРІЇ ЗІ ШКІЛ

В одній зі шкіл важливу неформальну функцію формування спільноти виконує прибиральниця. Українські учні з різних класів збираються в її кімнаті на перервах. Вони разом п'ють чай і можуть вільно спілкуватися між собою українською та російською мовами. Прибиральниця створила безпечне місце для українських учнів і стала їхньою довіреною особою.

У кожній школі, яку ми відвідали за останні три роки, є принаймні один польський вчитель, якого українські учні люблять і якому довіряють.

Я ходжу до психолога практично щодня. Просто поговорити про футбол, про мій день або про мої оцінки [SP2 FGI учні UKR].

В одній школі школярі з України допомагають новим учням. Вони показують їм школу, пояснюють правила і підтримують їх у разі проблем.

Ми завжди визначаємо в класі таку людину, яка вже деякий час навчалася в Польщі і знає, як допомогти новим колегам. [SP5 IDI шкільний психолог]

ЩО ДОПОМАГАЄ ЗАБЕЗПЕЧИТИ ПСИХОСОЦІАЛЬНУ ПІДТРИМКУ В ШКОЛАХ

БЕЗПЕЧНЕ МІСЦЕ

Важливо забезпечити українським учням та ученицям простір у школі, де вони почуватимуться бажаними. Ці місця стають прихистком, де учні можуть відпочити від шкільної метушні, та сприяють їхньому почуттю безпеки.

КОНТАКТИ ПОЗА МЕЖАМИ КЛАСУ

Учні, особливо ті, що мають труднощі з адаптацією, краще розкриваються в індивідуальних бесідах, поза класом. Створення простору для таких зустрічей сприяє зміцненню впевненості та довіри.

ДІЯЛЬНІСТЬ ГО

Школи користуються підтримкою різних неурядових організацій, які надають психологічну підтримку дітям російською та українською мовами. Корисними вважаються ініціативи, спрямовані на всіх учнів у сфері психічного здоров'я. Їхньою перевагою є доступ до зовнішніх експертів та готових матеріалів для забезпечення навчального та психологічного розвитку учнів.

ІСТОРІЇ ЗІ ШКІЛ

У багатьох школах бібліотеки стають місцем, де українські школярі можуть проводити перерви в тихій атмосфері, якнайдалі від шуму. Хоча вони рідко беруть книжки, вони цінують інтимний простір, де можна відпочити. Вчителі зазначають, що учні із охоче приходять в такі місця, сприймаючи їх як нейтральні, а бібліотекарі стають людьми, яким вони довіряють і з якими спілкуються.

Під час профорієнтаційної бесіди з учнями 7-8 класів вчителька надала українським школярам можливість для індивідуальної самопрезентації.

Минулого року учні з України не хотіли виступати перед класом, тому на перерві я попросила їх розповідати про себе тільки в моїй присутності. Цього року хлопчик із сьомого класу вже представився перед класом і дістав бурхливі оплески від учнів за свою сміливість. [SPIDI директорка]

Деякі з досліджуваних шкіл користуються пропозицією Польського міграційного форуму – мобільними психологами, командою українських психотерапевтів, які працюють у Варшаві та Мазовії. Школи та дитячі садочки можуть зробити запит. Психотерапевт приїжджає безпосередньо до закладу і, співпрацюючи з його фахівцями, надає підтримку дітям та молоді, які її потребують. У такий спосіб команда обслуговує десятки шкіл.

ЩО УСКЛАДНЮЄ НАДАННЯ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ УКРАЇНСЬКИМ УЧНЯМ

НИЗЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ШКІЛЬНИХ ПСИХОЛОГІВ

Шкільні психологи можуть допомогти учням з емоційними проблемами, але часто не готові працювати з травмою війни.

Зазвичай вони ставляться до українських учнів як до польських (наприклад, як до підлітків, що дорослішають), не беручи до уваги досвід воєнних біженців.

МОВНИЙ БАР'ЄР

Низький доступ до україно- або російськомовних фахівців, або відсутність таких осіб.

НЕОБІЗНАНІСТЬ ІЗ ДОДАТКОВИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Педагоги, шкільні психологи та вчителі не завжди поінформовані про наявність спеціалізованої підтримки українською або російською мовами. Вони не знають, куди скеровувати своїх учнів.

ВЧИТЕЛІ НЕ ГОТОВІ НАДАВАТИ ПЕРШУ ПСИХОЛОГІЧНУ ДОПОМОГУ

Вчителі часто не вважають психосоціальну підтримку учнів частиною своїх обов'язків, тому делегують ці завдання вихователям або шкільним психологам. Самі ж вони зосереджуються насамперед на навчанні предметів.

Хоча педагоги мають найближчий контакт з учнями, вони не завжди глибоко знають їхню ситуацію. Вони рідко мають час і простір у школі, щоб ретельно розібратися з емоційним станом учнів. Велика кількість дітей та молоді з особливими потребами ще більше ускладнює це завдання.

ЩО УСКЛАДНЮЄ НАДАННЯ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ УКРАЇНСЬКИМ УЧНЯМ

ПРОБЛЕМА ДІАГНОСТИКИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Вчителі та вихователі сповіщають, що багато українських учнів **приїхали до Польщі без психологічної діагностики щодо потреб у навчанні чи соціальних стосунків.**

У багатьох психолого-педагогічних консультаційних центрах бракує українсько- та російськомовних фахівців (в одному з великих міст, де ми проводили дослідження, у консультаційних центрах не було жодного фахівця, який би працював українською або російською!) Це унеможлиблює діагностику учнів та надання рекомендацій щодо їхніх освітніх потреб.

Тож, вчителі, які працюють із дітьми біженців, стикаються із серйозними труднощами. Вони помічають, що діти мають особливі освітні потреби, але не знають, як їм допомогти.

ІСТОРІЇ ЗІ ШКІЛ

МІША НЕ НАПИСАВ ЖОДНОЇ КЛАСНОЇ РОБОТИ

Дитина з української прийомної сім'ї має дефект мовлення і, ймовірно, розумову відсталість. Його опікунка, і вчителі зі школи намагаються записати його на обстеження до педагогічно-психологічного центру. Однак бракує фахівця.

Мій учень дуже потребує обстеження. Навіть вихователь не розуміє, що говорить Міша, я теж не його розумію. Він не написав жодної класної роботи, він нічого не пише. (...) усе зводиться до того, що немає нікого, хто спілкується українською мовою [в консультаційному центрі]. Ніхто його не розуміє (...) У нас [в Польщі] такого Мішу не просунеш далі, бо він не зробив жодної позначки у зошиті на уроках, він нічого не робить. Він живе у своєму світі. [SPIDI вчитель JRPD].

НЕЩАДНА СИСТЕМА

Польська вчителька працює з українським учнем індивідуально. Їй доводиться обговорювати з ним уривки з «Пана Тадеуша» або «Quo vadis», хоча хлопчик має труднощі з читанням і розумінням основних понять польською мовою. Учень не має діагнозу, на основі якого можна було б адаптувати обсяг навчання до його здібностей.

ЩО УСКЛАДНЮЄ НАДАННЯ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ УКРАЇНСЬКИМ УЧНЯМ

НЕДОВІРА УЧНІВ ДО ШКІЛЬНОГО ПСИХОЛОГА

Деякі українські школярі не довіряють шкільному психологу. Вони ставляться до нього як до людини, яка використовує інформацію в інтересах школи, а не на благо дитини.

Я ніколи не довіряла психологам. Вони кажуть, що нікому нічого не розповідають, але потім розкривають твої секрети всім, і про них дізнаються вчителі. [SP5 IDI учениця UKR1]

НЕБАЖАННЯ БАТЬКІВ СПІВПРАЦЮВАТИ З ПСИХОЛОГОМ

Багато українських сімей мають стереотипи щодо психологічної допомоги. Батьки часто побоюються, що установи можуть втручатися в їхнє сімейне життя. Іноді деякі батьки мають хибні уявлення, наприклад, про те, що направлення дитини до психолого-педагогічного консультаційного центру може призвести до того, що дитину відбере держава.

СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ

Українські школярі звертають увагу на соціальні наслідки використання послуг шкільного психолога. Дехто боїться звертатися за допомогою через страх бути висміяним однолітками.

Дослідник(-ця): Коли в школі виникає конфлікт, чи можеш розповісти це психологу?

*Учень: Так, але в цьому немає сенсу. Якщо ти підеш до психолога, то **всі в школі дізнаються про це** й засуджуватимуть тебе ще більше. [SP5 FGI учні UKR].*

СОЦІАЛЬНІ ПОТРЕБИ

ВІД КОНФЛІКТУ ДО ІНТЕГРАЦІЇ

Інтеграція українських учнів та учениць у польське шкільне середовище залежить від низки чинників:

Індивідуальні особливості та досвід (наприклад, вік, пережитий досвід втечі з України)

Сімейне оточення (наприклад, сімейна ситуація, підтримка батьків)

Вплив школи (наприклад, рівень відкритості польських вчителів, стосунки з учнями)

У школах, які брали участь у дослідженні, навчалося від десятка до понад сотні українських школярів. У цих школах також навчалися діти з інших країн насамперед Білорусі, а також Азербайджану, Індії та Грузії.

Під час перебігу дослідження, проявилася повна палітра можливого ставлення та реакцій у взаєминах з однолітками – від конфлікту та відсторонення до взаємно задовільної інтеграції. Це все можна було спостерігати навіть у межах однієї школи.

ІСТОРІЇ ЗІ ШКІЛ

ВСЕ ЦЕ В ОДНІЙ ШКОЛІ

В одній школі учні – як польські, так і українські – повідомляли про високий рівень неприязні на етнічному ґрунті.

З опитування, проведеного педагогічним колективом, відомо, що 34 % з них зіштовхнулися з проявами дискримінації.

Українські діти з дитячого будинку, які навчалися на підготовчому відділенні, здобули обмежені знання польської мови і фактично перебували лише в українському середовищі.

Водночас українські учні були членами учнівських рад, досягали високих результатів у навчанні та налагодили дружні стосунки зі своїми польськими однолітками.

Школи, які намагаються уникнути ситуативних випадків і систематично впроваджують процедури інтеграції учнів із досвідом біженства, борються не лише з проблемами, а й досягають успіхів. Директори та вчителі підтверджують позитивні зміни, що відбулися за останні два роки в процесі інтеграції дітей з України. Це підтверджують і українські учні та їхні батьки.

СВІТЛИЦІ ТА ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

Простір, де найлегше формуються взаємини між українськими та польськими дітьми – це світлиці та початкові класи.

*Я також проводжу 2-3 години у світлиці, де перебувають молодші діти. Там **вони також дуже швидко налагоджують стосунки** й добре спілкуються під час гри. [SP2 IDI директорка]*

ВОНИ «ВБИРАЮТЬ ПОЛЬСЬКИЙ, ЯК ГУБКА»

*У мене також були діти, які насправді не створювали жодних проблем. Вони вбирали все, як губка, зокрема, й нашу польську мову, зараз вони дійсно вільно нею розмовляють. **Вони ладнають з дітьми. Товаришують і добре спілкуються після уроків**, запрошують один одного на дні народження, їх люблять. (...) Ці діти дуже інтегрувалися, і вони дійсно дуже добре справляються, немає домінування тих чи інших [SP2 IDI вчителька підготовки до школи1]*

ЯРЕК НАДСИЛАЄ ФОТОГРАФІЇ МАМІ

*У мене таке відчуття, що кожен із нас намагається інтегрувати цих українських дітей із класом, зробити так, щоб вони почувалися тут як вдома. Принаймні у мене такі взаємини з мамою Ярека [український учень, 3 клас]. Коли ми десь гуляємо, Ярек підходить до мене й питає, чи можна йому сфотографуватися на мій телефон, щоби показати мамі. Я кажу: «Ярек, **без проблем, я надішлю мамі фото**». Він **готується, фотографує, надсилає світлини мамі. А взамін я дістаю від мамі подяку - якісь смайлики, сонечка й так далі**. Ця мама неймовірно вдячна за те, що вона може бачити свою дитину, як вона справляється тут, у шкільному колективі, як воначувається в цьому середовищі. [SP2 IDI вчителька підготовки до школи2].*

ВІЙНА КИДАЄ ТІНЬ НА ВЗАЄМИНИ

Війна кидає тінь на взаємини між польськими та українськими учнями.

Деякі польські школярі сприймають своїх українських однолітків як економічних іммігрантів, а не воєнних біженців – тих, хто добровільно приїхав у пошуках шматка хліба, а не мусив тікати зі своєї країни. Це призводить до серйозних наслідків.

Досвід війни створює когнітивний бар'єр між двома групами.

Польські школярі не переживають безпосередньо конфлікт в Україні й мають туманне бачення його перебігу. З іншого боку, для українських учнів війна є визначальною. Їм не треба стати її очевидцями, щоб відчувати глибоку втрату й почуватися скривдженими долею.

На думку вчителів та експертів, старшим дітям важче впоратися із ситуацією біженства з огляду на більш розвинене почуття ідентичності, тісні соціальні зв'язки та інтенсивний емоційний і соціальний розвиток. Молодші іноді легше пристосовуються нових умов, хоча це не означає, що вони не відчують наслідків травми. Проте їхні реакції можуть бути менш виразними. Чим старша дитина, тим гостріше вона відреагує на необхідність залишити попереднє місце проживання: дім, сім'ю, друзів, спортивний клуб тощо. Тож її реакції теж будуть різкими: бунт, словесна і фізична агресія, апатія і замкнутість, депресія.

*Якби я хотів щось розповісти, гадаю, мене б ніхто не вислухав, тому що це їх [польських ровесників] не цікавить, не стосується. **Для них це відбувається десь далеко. Їм було б нудно нас слухати.** [SB6 DDI учні UKR1]*

*Якщо коротко: вони **сміються з наших страждань**. Вони просто не розуміють, що це таке. [SB6 DDI учні UKR2]*

*Не всі ж приїхали з місць, де відбувалися бойові дії, вважаю, що деякі сім'ї **просто скористалися з нагоди**. [SP FGI учні PL]*

БІЛЬШЕ ВІДМІННОСТЕЙ, НІЖ СХОЖОСТІ

Розповіді польських та українських школярів про своїх польських ровесників більше про відмінності, ніж щось спільне.

Вищезгаданий когнітивний бар'єр спричиняє хибне розуміння ситуації українців у Польщі. Питання, з якими стикаються молоді українці, на кшталт «Чому ти не в Україні, чому не борониш свою країну?», не лише накладають на них непосильні моральні зобов'язання, але й припускають те, що у школах бракує дискусій про причини втечі українців у Польщу та про поточну ситуацію в Україні.

Іноді взаємини між українцями та поляками були навіть ідеальними, але зараз це вже не так. Вони почали запитувати, чому ми втекли з України й чому ми не обороняємо свою країну. [SB6 DDI учні UKR1]

Поляки почали говорити про війну, коли на польську територію прилетіли дві ракети. Вони одразу заявили, що ракети прилетіли з України, і ставлення поляків почало змінюватися. Раніше вони мовчали або підтримували нас. Однак згодом змінилися. Можу сказати, що це сталося через переконання батьків. (...). Можливо, вони не роблять це навмисно. [SB6 DDI учні UKR1]

Поляки мають свій спосіб життя, поведінку, а ми – свій. Ми тепер на різних рівнях і не можемо порозумітися. Різні погляди на життя і решту. Ми були у своїй країні, де нас виховували по-своєму. А тут люди поводяться по-іншому, на них по-іншому вплинули батьки. [SP4 TRI учениці UKR]

У нас різне життя, різні інтереси.

Ми не подобалися одне одному з першого знайомства (...) Були смішки з боку поляків, дивні погляди. [SB6 FGI учні UKR]

У 2022-2023 навчальному році в школах спостерігали поділ між двома спільнотами – польською та українською. Дві національності функціонували в шкільному просторі не разом, а порізно.

У навчальному році 2023-2024 ця тенденція зросла.

Учні та учениці, і польські, і українські здебільшого переживають сильне відчуття відокремлення.

Особливо це стосується підготовчих та іноземних класів, які майже повністю ізольовані в шкільному просторі. Польських учні та вчителі вважають, що ті живуть своїм українським життям.

У змішаних класах також часто спостерігається сильний поділ за національною ознакою. Обидві групи, хоча й не конфліктують між собою відкрито, функціонують здебільшого відокремлено.

”

У мене склалося враження, що українські діти тримаються разом, і ми, поляки, також тримаємося разом. Ми не проводимо багато часу одне з одним(...) Напевно, **ми просто дві різні групи.** [SP5 FGI учні PL]

Усі поляки в класі йдуть проти нас. **Ми тут просто в гостях.** [SB6 DDI учні UKR2]

ЩЕ БІЛЬШЕ ВІДОКРЕМЛЕННЯ

ІСТОРІЇ ЗІ ШКІЛ

ПЕТАРДА В СНІЖЦІ

В одній із досліджуваних шкіл підлітки кидалися сніжками. Коли український хлопчик поціливі сніжкою польського, той вирішив віддати сторицею. Тоді польський учень поклав в сніжку петарду й кинув її у свого однокласника. На щастя, петарда не завдала серйозних травм, але інцидент зіпсував взаємини між двома групами.

*Для мене школа – це зустрічі з колегами, пізнання чогось нового. Місце, де цікаво перебувати. Так було на початку, до конфлікту [описаного вище] (...) Після конфлікту бажання приходити до школи в мене зменшилось. Зараз якось усе повернулося на свої місця, **усе нормально, ми один одного не чіпаємо.** [SB6 DDI учні UKR та BL].*

БІЛОРУСИ З ПОЛЯКАМИ, А УКРАЇНЦІ ОКРЕМО

В іншій початковій школі половина четвертого класу складається з іноземних дітей – з України та Білорусі. Клас розділився на поляків і білорусів, з одного боку, та українців – з іншого. Українська учениця описує групову динаміку у своєму класі у такий спосіб:

У нашому класі є кілька дітей, хлопців і дівчат, які кажуть нам повертатися до нашої рідної країни - України. Вони ображають нас і лають. Ми йдемо із цим до вчительки. Вона робить їм зауваження, але це не допомагає. Вони штовхаються або чимось кидають у нас. [SP1 DDI учні UKR та BL].

З іншого боку, з розповідей вчителів відомо, що українські діти не залишаються в боргу перед польськими, і що вони часто самі ініціюють різні суперечки.

Польські учні рідко проводять вільний час із учнями з України. Зустрічі поза школою - з нагоди дня народження, під час відпочинку чи навчання - трапляються, однак нечасто.

Це свідчить про те, що польські колеги їх не запрошують або що українські школярі відхиляють такі запрошення.

Польсько-українські романтичні стосунки є рідкістю, а якщо і такі пари з'являються, це призводить подальшої ескалації конфлікту:

Український хлопець відбив дівчину поляка, і це вже призвело до конфлікту. [LO7 IDI психолог].

З іншого боку, майже кожен український школяр заявив, що має хорошого друга чи подругу з Польщі. Так само як і вчителя. Людину, якій можна довіряти.

У кожного є якась польська приятелька [DDI учні UKR]

ІСТОРІЇ ЗІ ШКІЛ

АРТЕМ ПОКАЗАВ, ЯК РАКЕТА ВЛУЧИЛА В ЙОГО БУДИНОК

Іноді польські школярі проявляють емпатію і запрошують українських колег приєднатися до їхньої групи.

Учні наголошують, що Артем розповідає про свій досвід, щоб здобути визнання, можливо, вони бачать у ньому насамперед жертву складних обставин, а не рівноправного.

Артем розповідає, що там трапилося, хоче, щоб ми знали більше про те, як він почувається, що думає. Він хоче поділитися з нами, що він пережив і що там тепер діється.

Артем показав мені відео, як ракета влетіла прямо в його будинок, усе рознесло вщент. Хтось із сусідів надіслав йому це.

Однак, мені здається, Артем розповідає це, бо хоче просто подружитися з нами. Йому не байдуже.

Йому страшно, він не хоче залишатися тут один. Навіть на перерві він підходить до мене й питає, що ми сьогодні будемо робити. [SP2 FGI учні PL]

ІНТЕГРАЦІЯ - безуспішні спроби

Учні обох національностей висувують однакові звинувачення. Обидві спільноти стверджують, що саме інша група не хоче спілкуватися. Обидві також заявляють, що намагалися налагодити взаємини, але ці зусилля були відкинуті іншими.

Українці, здається, більше розчаровані браком прогресу в налагодженні зв'язків із поляками за останній рік. Вони песимістично оцінюють можливості покращення стосунків у майбутньому. Вони також вказують на те, що краще знання польської мови не веде до знайомства з польськими ровесниками.

У висловлюваннях обох сторін можна почути переважно байдужість і прийняття поточної ситуації. Порівнюючи з попередніми роками, у словах українських школярів менше емоцій і більше раціонального мислення. Вони не обмірковують причини браку інтеграції, а розробляють стратегії адаптації, створюючи *де-факто* ізольовані групи.

Наша вихователька якось сказала: «Гляньте на Дашу, ви з нею подружилися.» – вона шукала якихось позитивних рис в українських дітях, щоби показати їх полякам. Але це не допомогло – якщо поляк не любить українця, він не змінить своєї думки. Це може спрацювати лише тоді, коли українець прожив тут 10 років і досконало знає польську мову. Тоді поляки можуть двічі подумати, чи варто з ним дружити. [SP5 IDI учениця UKR1].

ПЕРЕШКОДИ В ІНТЕГРАЦІЇ: ВЕЛИКА КІЛЬКІСТЬ УЧНІВ РІЗНИХ НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ В ОДНОМУ КЛАСІ

Чим більше українських учнів в одному класі, тим більший ризик ізоляції та браку інтеграції.

Швидкість інтеграції учнів-біженців у польське оточення залежить від різних чинників. Якщо йдеться про українських учнів суттєвий вплив мають відчуття стабільності, час прибуття до Польщі та мотивація.

Кількість українських дітей, присутніх в одному класі, є надзвичайно важливою.

99

*Здебільшого українські діти ізолюються. Якщо в класі є одна особа, двоє, то інтеграція відбудеться. Але якщо, наприклад, ми маємо другий клас, де багато дітей з України, то **вони перебувають тільки в товаристві один одного**. А після занять, як мені відомо, вони не дуже інтегруються з поляками. [LO7 IDI директор].*

(...) ми маємо цілі суспільні верстви [учнів] і це помітно. От я маю учня, який відрізняється від решти української групи. Знаннями, відданістю, мовними навичками. Іноді я хвалю його більше, ніж дітей із Польщі (...) А решта групи просто ізольована, і що б ми не робили. Однак тепер ми розуміємо, що припустилися помилки, помістивши велику кількість українських учнів в один клас. Ми не усвідомлювали, що це стане таким тягарем. [SB6 IDI, вчителька професійно-технічної освіти].

ПЕРЕШКОДИ В ІНТЕГРАЦІЇ: ЗВУЖЕНИЙ ПРОСТІР ТА ОБМЕЖЕНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ВЧИТЕЛІВ

ПРОСТІР ДЛЯ ІНТЕГРАЦІЇ ЗВУЖУЄТЬСЯ

Школи, хоч і звикають до присутності учнів-біженців, але рідко проявляють ініціативи щодо ефективної інтеграції іноземних дітей у польську освітню систему. Незважаючи на те що, як зазначають, вчителі, багато із цих учнів апатичні й замкнуті: вони не залучаються до навчання і шкільного життя.

Випадкові події, як-от спільні екскурсії класом або ночівлі в школі, вважаються достатніми (хоча відвідуваність українських дітей рідка).

Минулого року ми брали участь у програмі «Класна Школа», і організували, наприклад, польсько-українські каламбури. Цього року в цьому немає потреби, тому що вони вже дуже добре ладнають між собою. [SP4 ID1 вчителька математики].

Вчителі, які мають менше занять у школі, не є вихователями, не відчують відповідальності за побудову взаємин між дітьми, інтеграцію класу (незалежно від національності учнів).

КОМПЕТЕНЦІЇ ВЧИТЕЛІВ У СФЕРІ ІНТЕГРАЦІЇ, МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ НЕ ЗРОСТАЮТЬСЯ.

Як і в попередні роки, чимало вчителів вважає, що інтеграція класного колективу «відбувається сама собою», немає потреби розвивати компетенції в цій сфері.

Здебільшого вчителі підвищували кваліфікацію в попередні роки на вебінарах та беручи участь у різних короткострокових формах навчання.

Вчителі не дивляться з перспективи мультикультуралізму на працю з культурно чи національно різномірним класом. До українських учнів ставляться як до ще однієї групи учнів з особливими освітніми потребами. Виклики під час роботи в класі з українськими учнями вчителі пояснюють наявністю особливих потреб, які не пов'язані з національністю.

НЕВІДВІДУВАНІСТЬ ШКІЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ ТА ПОДІЙ

Вчителі зазначили, що не всі учні з України беруть участь у заходах класу поза межами школи чи екскурсіях. На думку вчителів, причиною цього є не матеріальне становище – багато заходів безоплатні, і батьки також готові покривати витрати на участь для менш забезпечених осіб з класу – а брак бажання інтегруватися.

ПОЛЬСЬКА ШКОЛА МАЄ ПРОБЛЕМИ ЗІ ВЗАЄМИНАМИ

ЩО СПРИЯЄ РОЗБУДОВІ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВЗАЄМИН?

Зібрана інформація показує, що польська школа зіткнулася із більш широкою проблемою: побудова стосунків і недостатньою обізнаністю вчителів та шкільної спільноти із впливом взаємин на ефективність навчання.

ПРОГРАМИ, ЩО ПІДТРИМУЮТЬ РОБОТУ З МУЛЬТИКУЛЬТУРНИМИ КЛАСАМИ

Кілька шкіл взяли участь у програмах ЮНІСЕФ для шкіл. Проведено семінари з різних питань різноманітності (утім, але не тільки, про осіб з інвалідністю), впроваджено програму вивчення мови «Акеліус», що підтримує викладання польської та англійської мов як іноземних.

У двох школах також були реалізовані програми, спрямовані на підтримку добробуту дітей – «Година для молодих керівників» Фонду UNAWEZA та «Школа добробуту» Фонду «Класна школа» – де вчителі проводили заняття з дітьми.

Усі ці ініціативи були сприйняті дуже позитивно – як такі, що підтримують вчителів у їхній роботі, відповідають потребам учнів.

Заходи такого роду, навіть якщо вони не адресовані безпосередньо українським школярам, безумовно, можуть мати позитивний вплив на задоволення емоційних і соціальних потреб цієї групи

ІСТОРІЇ ЗІ ШКІЛ

ВОЛОНТЕРСТВО

Волонтерство – це простір до інтеграції. У початковій школі у великому місті воно має давні традиції і зосереджене на підтримці найбільш нужденних мешканців місцевості (наприклад, у кризовій ситуації з бездомністю).

Станом на сьогодні, із приблизно 50 волонтерів половина є українськими учнями. Керівник шкільного волонтерського гуртка визнає, що вони добре розмовляють польською мовою.

[Учні, які гірше знають польську мовою] – це такі особи, які дуже швидко відходять, тому що вони не розуміють, про що ми говоримо. Коли ми йдемо кудись, наприклад, до будинку для людей похилого віку, вони також залишаються осторонь - бояться, що не справляться? [ІДІ опікунка волонтерату]

УЧНІ З УКРАЇНИ В ОЧАХ ПОЛЬСЬКИХ ШКОЛЯРІВ

Ставлення польських учнів до українських набирає форми певного континууму: від ворожості чи неприязні через байдужість до відкритості та дружби.

Окрім мовних питань та поділу на окремі групи, польських школярів найбільше дратує, як до них ставляться українські однолітки. У цьому контексті польські учні використовуються такі поняття, як «зарозумілість», «самовпевненість», «невдячність», «нехтують поданою рукою», «агресивність» або «дозволяють собі занадто багато».

ПОДАЄМО РУКУ, А ВОНИ НЕХТУЮТЬ ЦИМ

Є, звісно, нормальні особи. Я не хочу стригти всіх під одну гребінку, але їх не все влаштовує. Тож я гадаю, що якщо їх щось не влаштовує, вони можуть повернутися додому. Наприклад, коли вони прийшли до нас у клас, ми з ними спілкувалися, усе було нормально, і раптом вони почали обзиватися і думати, що вони велике цабе, ніби це їхня країна, а не наша. [SP1 FGI учні PL]

ДОСІ ІСНУЄ ПРОБЛЕМА З ОЦІНЮВАННЯМ

Відчуття нерівного ставлення з боку викладачів досі наявне. Незважаючи на заяви про кінець «пільгового тарифу», польські учні вважають, що вчителі все ще оцінюють українців більш поборливо. Це створює відчуття несправедливості:

Вчителі страшенно за них заступаються. Буває так, що українець отримує п'ятірку з польської мови, навіть якщо він не дуже добре вчиться. А я, наприклад, маю четвірку, хоча заслуговую на п'ять. [SP1 FGI учні PL]

ПОРУЧ

Польські школярі заявляють, що їхня початкова цікавість до українських однолітків уже минула. Вони також не чують відповідальності, як донедавна, щоби прийняти їх. Останній рік не мав великого впливу на тіснішу інтеграцію польських та українських школярів: польські учні не виявляють бажання заводити ближчих друзів або проводити разом час після школи.

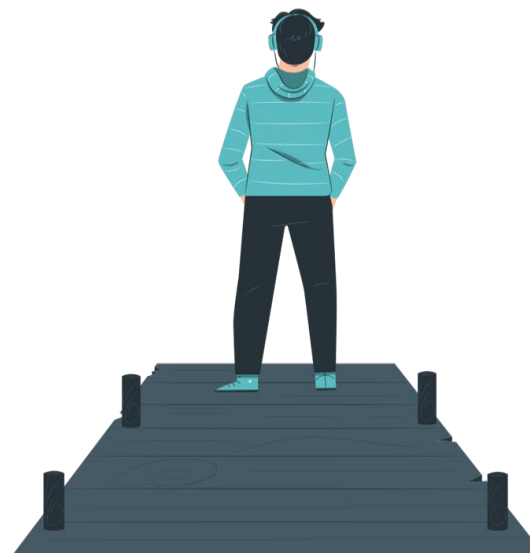
*– У них є свої друзі, а в нас – свої.
– Чесно кажучи, я поняття не маю, чи українці проводять час разом після школи, знаю лише, що в школі між собою найбільше спілкуються.
– Так, саме так, українці більше спілкуються з українцями, а поляки з поляками. [SB6 FGI учні PL]*

РИЗИКИ УЗАГАЛЬНЕННЯ

Гідна осуду поведінка поодиноких українських учнів у польських школах може призвести до переконання, що всі учні із цієї групи поведуться так само, що стигматизує всю українську громаду. Схожі ситуації ми помітили в досліджуваних школах.

Сприйняття деяких українських учнів як менш здібних, менш залучених до шкільного життя не лише знижує їхню мотивацію до змін, але й часто призводить до узагальнень - перенесення їхніх характеристик на всю групу. Це, як правило, зумовлює подальшу ізоляцію українських учнів і поглиблює негативне ставлення до них з боку польської шкільної спільноти. Така ситуація створює замкнене коло, коли упередження впливають на поведінку, яка, своєю чергою, зміцнює стереотипи.

Результати дослідження показали, що якщо в підготовчих класах є учні-українці, які гірше розмовляють польською мовою, мають нижчі оцінки або проблеми з поведінкою, то ці ознаки часто приписують усьому класу. Негативні відгуки про «український клас» швидко поширюються, а вчителі вважають його «важким», що призводить до небажання працювати з такими учнями. Це ще більше посилює їхню маргіналізацію, і замість діалогу відбувається зміцнення стереотипів.

Конфлікти з однолітками на етнічному ґрунті

У досліджуваних школах з'явилося багато історій про непорозуміння і конфлікти між польськими та українськими учнями. Найчастіше вони мали міжособистісний характер: подібна напруженість виникає між дітьми та молоддю загалом, незалежно від етнічної приналежності.

Проте конфлікти між однолітками також набували етнічного забарвлення через аргументи, які в них використовувалися. Найчастіше до аргументів на етнічному ґрунті вдавалися польські школярі. Будучи більшістю і домінуючою групою, вони могли використовувати їх із позиції сили. Під час суперечок діти знають, які аргументи можуть завдати болю іншій стороні, і не соромляться їх вживати. Вони говорять речі, значення яких часто не розуміють, і які звучать радикально у вухах дорослих.

99

*У нас є хлопчик з іншого класу. Він постійно мене обзивав. Я сказав йому, щоб він припинив. А він **відповів, що я йому нічого не зроблю, бо я українець**. Мені тут нічого робити, тому я **мушу повернутися в Україну, щоб мене там вбили**. [SP5 FGI учні UKR].*

*У моєму класі переважно польські діти. Я сиділа з дівчинкою, яка постійно говорила мені: **«ти українка, ти не маєш тут жодних прав, їдь назад в Україну»** [SP5 IDI учениця UKR1].*

*Під час суперечок вони говорять нам різні речі. Наприклад, щоб ми поїхали в Україну й подивилися, чи цілі наші будинки. **Якщо в них немає інших аргументів, вони обзивають за те, що ми з іншої країни**. [SP1 FGI учні UKR та BL].*

*Я боюся з кимось подружитися і ніколи не підходила до поляків. Я тут уже два роки і із самого початку навчалася в українському класі. **Мені було страшно знайомитися з поляками, тому що одного разу трапилося, що вони сказали моїм однокласникам «повертайся до своєї України»**. Вони так і говорять, але не всі. Є і хороші, приємні поляки. Однак це важко. Ну ми вже на такому рівні, що розуміємо, що вони просто дурні. [SP4 TRI учениці UKR]*

НАСИЛЬСТВО ТА ПЕРЕХРЕСНА ДИСКРИМІНАЦІЯ

У школах ми зібрали історії українських учнів, які свідчать про те, що вони зазнавали насильства та дискримінації з боку польських учнів також на інших підставах, окрім національної приналежності.

Цей тип дискримінації за кількома ознаками називається **перехресною дискримінацією** і може мати серйозні психологічні та соціальні наслідки.

Таке багатовимірне насильство призводить до поглиблення почуття окремоті, зниження самооцінки та посилення стресу. На відміну від польських школярів, які можуть стикатися зі схожими проблемами, українським учням доводиться мати справу з додатковим тягарем досвіду біженства.

БРАК АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНОЇ ОСВІТИ В ШКОЛІ

У жодній школі у 2023-2024 навчальному році не проводилися антидискримінаційні семінари, присвячені вищезгаданим проблемам. Вчителі зосереджені на кризовому реагуванні, а не на «профілактиці».

ІСТОРІЇ ЗІ ШКІЛ

МЕНЕ ЧАСТО НАЗИВАЮТЬ «ПЕДИК»

Учень середньої школи з України зазнавав вербального насильства образливими і гомофобними коментарями, пов'язаних із його активністю в соціальних мережах. Його небажання загострювати конфлікт можливо пов'язане з відчуттям браку підтримки і безсилля, щоб змінити ситуацію.

Поляки зі школи мене не дуже люблять, тому що я веду блог в Instagram і TikTok (...) Вони думають, що якщо хлопець записує відео TikTok, то він гей. Я часто чую про себе: «педик» і таке інше. Я взагалі не звертаю на це уваги. Раніше мене це зачіпало, але тепер мені байдуже. Я просто не хочу доводити це до конфлікту, щоб не було гірше. (...) Якщо я розповім про це вчителям, все погіршиться (...) Деякі поляки, навіть більшість, ставляться нейтрально. Вони можуть сказати щось образливе, але часто просто вітаються.
[SB6DDI учні UKR1]

ХИЗУЮТЬСЯ, ЩОБ ДОШКУЛИТИ

В іншій школі українських учнів висміюють і ображають через їхнє гірше матеріальне становище.

Багато поляків одягаються модно та сучасно. Вони хизуються і дразнять українців. Вони дошкуляють нам і демонструють, що ми не на одному рівні, що вони вище. Але подумайте логічно: українці розумніші й мають кращі технології.
[SP5FGI учні UKR]

Вчителі здивовані зростанням проявів дискримінації серед учнів дошкільного віку

Такі спостереження стосуються усіх учнів, як польських так і іноземних

Вчителі пояснюють це нижчим ступенем соціалізації та необізнаністю дітей дошкільного віку із соціальними нормами. На їхню думку, кількість конфліктів також безпосередньо пов'язана з експоненційним зростанням емоційних проблем у дітей молодшого віку.

ІСТОРІЇ ЗІ ШКІЛ

ЧЕРЕЗ РЕВНОЩІ ВОНИ ПЛЮНУЛИ ДІВЧИНЦІ В ОБЛИЧЧЯ

Польські хлопчик і дівчинка з третього класу початкової школи плюнули в обличчя українській однокласниці. Вони також погрожували їй, що приїде автобус і забере всіх українських учнів зі школи назад в Україну. Директорка школи викликала батьків до школи, зробила догану польським учням і знизила їм оцінки за поведінку. Одна вчителька пояснила всю цю історію перенесенням думок і ставлення з дому на стосунки з однолітками.

Мені було болісно за цим спостерігати. Аргументів не було. Вони не могли пояснити мені, чому вони це робили. Гадаю, що йдеться про заздрість, через величезну кількість роботи, яку роблять ці дівчата. Я собі це так пояснюю. Я вперше зіткнулася з таким. [SP31D1 вчителька JPJD]

НАСИЛЬСТВО ВІД ОДНОЛІТКІВ З УКРАЇНИ

Конфлікти трапляються і між українськими учнями. Вирішуючи їх, обидві сторони конфлікту, за словами вчителів, частіше, ніж польські діти, вдаються до насильницьких рішень.

Вчителі пояснюють це більшим потуранням фізичній агресії і в українських школах і в сім'ях.

Агресивна поведінка також можливо є реакцією на вимушений виїзд із дому та школи, на переживання війни. Однак така рефлексія менш поширена серед вчителів.

Вчителі, незалежно від передумов агресивної поведінки, вказують на велику кількість освітніх проблем, з якими вони стикаються під час роботи з українськими учнями-біженцями.

«ВОНИ ВИРІШУЮТЬ СВОЇ СПРАВИ ТАК, НІБИ ХОЧУТЬ ВБИТИ»

За словами однієї вчительки, українські діти соціалізовані інакше, ніж польські, їм притаманна більша самостійність у розв'язанні проблем. Це, на її думку, добра риса, за винятком того, що спосіб вирішення суперечок, який опирається на насильстві, є неприйнятним.

Вони [українські школярі], з іншого боку, вирішують свої справи, але так, ніби хочуть вбити.

[SP31D1 вчителька JPJD]

«ПРО ЩО ЙШЛОСЯ, НІХТО НЕ ДІЗНАЄТЬСЯ»

Вчителі також зазначають, що через мовний бар'єр і поведінку дітей вони часто не можуть з'ясувати причини конфлікту між українськими учнями.

Ми чергували на перерві, і ми з подругою остовпіли: один хлопчик гнав за іншим. Наші учні, коли побачать дорослого, зупиняться - навіть крикнеш. А ці поводитися інакше. Один хотів буквально здерти з іншого шкіру, схопити його, вдарити. Нам довелося їх розняти нормально, фізично. Ми не знаємо, що трапилося. Цього ніхто не дізнається.

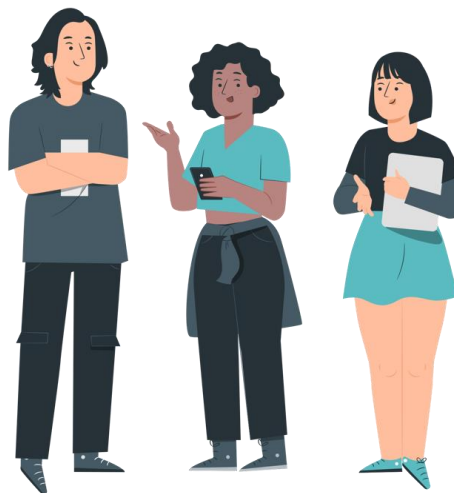
[SP31D1 вчителька JPJD]

УКРАЇНСЬКІ УЧНІ ЗАЛУЧЕНІ У ПРОЦЕС ІНТЕГРАЦІЇ

На іншому кінці шкали ставлення, що веде від конфлікту через ізоляцію до інтеграції, знаходяться **учні, які докладають усіх зусиль, щоб інтегруватися в польське шкільне середовище**. Вони вільно розмовляють польською мовою, досягають високих академічних результатів і будують глибокі стосунки зі своїми польськими однолітками. Вони планують і далі проживати та будувати кар'єру в Польщі. Такі учні є в кожній школі.

Під час інтерв'ю з учнями, які мають досвід біженства, ми спостерігали різноманітність цієї групи. У груповому інтерв'ю з підлітками з одного класу виникла цікава дискусія: один учень скаржився, що поляки закриваються в собі і з ними неможливо подружитися, на що його подруга відповіла: «Я маю хлопця-поляка».

ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД МАЄ ВЕЛИКЕ ЗНАЧЕННЯ

Ці учні дуже намагаються бути схожими на польських школярів, щоб менше виділятися зовнішністю, статурою, одягом. Вони дуже схожі (...). [SB6 ID1 директорка].

ТАКІ САМІ

Знаєш, але я не хотіла б усіх тих українських днів, я хочу, щоб до мене ставилися так само, як до решти. [ID1 учениця UKR]

ЦЕ НАША МАЛЕНЬКА ПОЛЬКА

Моя дочка дружить з однією дівчинкою. Я про неї кажу, що вона така наша маленька полька. Польською мовою розмовляє інколи навіть краще за наших дітей. Вони з донькою вчаться разом, ходять одна до одної в гості, пригощають одна одну. Вони багато говорять про культуру, моя дочка намагається вловити кілька їхніх слів, так вони пізнають одна одну. [SP4 ID1 батько/мати PL2]

У накопиченому матеріалі простежується стійка закономірність: високоінтегровані українські школярі, здається, намагаються приховати свою національну приналежність.

Хоча такі позиції можуть залежати від багатьох індивідуальних чинників, їхня наявність є додатковим свідченням застосування асиміляційного підходу до інтеграції у досліджених школах.

*Є українці, які стали схожими на поляків. Вони тут уже дуже довго, п'ять-шість років, і розмовляють тільки з поляками. Коли я сюди приїхав, я вчився в одному класі зі ще одним українцем. Ми всі знали, що вдома він розмовляє російською та українською, але в школі він говорив тільки польською. **У школі він поведився як справжній поляк.** Коли його просили допомогти мені, щось перекласти, він відмовлявся: щоб не відрізнитися від інших поляків. [SP5 FGI учні UKR]*

Українські учні із досвідом біженства можуть свідомо **приховувати свою національність, використовуючи це як одну із інтеграційних стратегій.**

Стратегія полягає у тому, щоб не бути іншим.

Маніфестація української національності, навіть у нейтральних контекстах, додатково пов'язана зі своєрідним ризиком – вона може дратувати поляків. А саме цього учні-біженці хочуть уникнути.

ДОСИТЬ ЦЬОГО ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО

У деяких школах діти з досвідом біженства не тільки не хочуть, щоб їх виділяли за національністю, але – разом зі своїми польськими однолітками – вони, здається, навіть втомилися від теми презентації власної культури.

Вони не хочуть говорити про Україну, про свою культуру. Це вже було, вони не хочуть. Цього року вони прагнуть нейтральних, смішних подій, як-от день смішних окулярів. Під час вечірнього показу фільму, я запитала, чи потрібні їм російські субтитри – відмовилися. Вони сказали: «Без субтитрів». [SP4 ID1 вчителька, координаторка самоврядування]

Діти давали знак, і польські і українські, що, можливо, уже досить цього польсько-українського, бо вони вже все засвоїли. Треба щось інше. Тому ми придумали такі проекти, як-от у минулому році - культурі осіб з вадами слуху. Ми проводили майстер-класи. [SP1 ID1 шкільний психолог]

Мій син каже, що йому не подобається. (...) коли його постійно хтось просить розповісти, як воно в Україні: як жити, де ходити за покупками, йому це набридло. Він тоді відчуває себе в центрі уваги... [SP1 ID1 батько/мати UKR]

НЕ ТИЦЯЙТЕ ПАЛЬЦЕМ, ЩО ЦЕ УКРАЇНЕЦЬ

Тема культивування української ідентичності пов'язана з питанням управління мультикультурною школою. Директори підходять до цього дуже по-різному. У деяких школах на різний спосіб подають знання про різні національності та пропонують ініціативи щодо інтеграції в школі.

Одна директорка свідомо не використовує жодних практик, щоб зробити іноземні групи були помітними. Вона вважає, що такі практики заважають інтеграції, а не допомагають їй:

У школах проводять якісь ярмарки, де просто українки, ну, українські батьки й діти, готують, я не знаю, українську їжу. Я не кажу, що такі події – це погано, бо справа не в цьому. Йдеться про інтеграцію, розуміння їхніх традицій. Але я можу щиро сказати, що, мені воно схоже на таке тицання пальцями. Вказування на те, що вони українці. Я не вважаю, що є така потреба. Вони мають бути... якось злиті з нами, такі непомітні. [SP1 ID1 директорка].

ЩО СПРИЯЄ ПОЯВІ КОНФЛІКТІВ ТА ІЗОЛЯЦІЇ

СТЕРЕОТИПИ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ

- Поширення стереотипів про національності.
- Хибне переконання, що українці «живуть за кошт соціальну допомогу».
- Сприйняття поляками українців як «невдячних».
- Очікування, що українські студенти припинять розмовляти рідною мовою.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ

- Обмежені можливості взаємодії зі шкільною спільноту учнів підготовчих та іноземних класів.
- Висока відсоток українських учнів в одному класі.
- Брак планування та управління інтеграційними процесами.

ОСВІТНІ ПРОБЛЕМИ

- Повільний прогрес у вивченні польської мови.

СОЦІАЛЬНІ, ЕМОЦІЙНІ ТА КУЛЬТУРНІ ЧИННИКИ

- Відчуття тимчасовості та екзистенційної нестабільності в українських учнів
- Психологічні проблеми, пов'язані з втечею з України.
- Когнітивні бар'єри між польськими та українськими школярами через досвід війни.
- Інший спосіб вирішення конфліктів українськими школярами (вищий рівень агресії).

СІМЕЙНА СИТУАЦІЯ

- Недостатній або відсутній батьківський контроль над учнями-біженцями.

ЩО СПРИЯЄ ІНТЕГРАЦІЇ

СТАБІЛЬНІСТЬ, ВІДЧУТТЯ БЕЗПЕКИ

- Рішення батьків залишитися в Польщі.
- Підвищення рівня знань польської мови.
- Позитивний досвід у дошкільній освіті.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ

- Невелика кількість українських учнів в одному класі.

ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ ТА КЕРІВНИЦТВА ШКОЛИ

- Ініціювання школою заходів нейтрального характеру, не пов'язаних з етнічною приналежністю, але із залученням усіх учнів.
- Оперативне та ефективне реагування педагогічного колективу на конфліктні ситуації.
- Батьківські години для обговорення проблем класу та пошуку шляхів їхнього розв'язку.
- Свідома діяльність педагогів та вчителів щодо інтеграції класу та школи.
- Організація шкільних екскурсій та інших позакласних заходів.
- Відкритість до учнівських ініціатив.
- Включення українських учнів до складу шкільної ради.
- Спортивна діяльність (Шкільна спортивна рада, спортивні секції, турніри тощо).
- Участь школи в проектах/ініціативах з питань різномірності.

БАТЬКИ УКРАЇНСЬКИХ УЧНІВ ТА ЇХНІ ВІДНОСИНИ ЗІ ШКОЛОЮ

Українські батьки – колективний портрет

У той час як українські батьки позитивно здивовані добротою і чуйністю польських шкільних працівників, образ, описаний іншою стороною, не є таким однозначним. По-перше, **їх вважають менш «вимогливими», ніж польських батьків.** Вони очікують вказівок і готові підкорятися рішенням вчителів та адміністрації школи. По-друге, їхньої участь в освіті дітей є неоднозначною.

Можна навести **приклади взаємин між українськими батьками та шкільним персоналом, безумовно, тісніших, ніж з польськими**, але водночас переважає думка про **низький рівень залучення** – контакти фактично відбуваються лише тоді, коли щось трапилося, а ініціатива залишається за школою.

*Вони **намагаються дати своїм дітям усе.** Вони організовують екскурсії, поїздки, допомагають їм розвиватися, бережуть перед насильством, як говорить син, у них усе під контролем. Вони їх [учнів] оберігають. [SP6 ID1 батько/мати UKR]*

Українські батьки та опікуни не відгукувалися про школу негативно в жодній із локацій. Навпаки, деякі з них прямо висловлювали розчарування поставою своїх дітей, які не повною мірою користуються можливостями, що дають їм польські школи.

Станом на тепер, **комунікація з українськими батьками стала кращою**, ніж попередніх років, головню, завдяки поліпшенню знань з польської мови, а також завдяки запровадженню (у деяких школах) інформаційних матеріалів та документів українською мовою.

Українські батьки мають інші очікування [ніж польські]: «Будь ласка, скажіть нам, що робити, і ми це зробимо, приборкаємо їх» [...] вони не вступають у дискусії, вони вважають, що якщо вчитель уже покликав їх до школи, не тому, що Іксінський сказав щось неприємне, сталося, щось важливе. Тоді реакція миттєва. (...) Інший підхід, більш дисциплінарний. [SP5 ID1 психолог]

*Українських матерів я знаю краще, ніж польських. Вони **частіше приходять, розпитують.** Розповідають про те, що відбувається в їхній країні, де працюють. [ID1 учитель 4 класу]*

Вчителі та директори шкіл визначили кілька важливих сфер, які можна було б покращити завдяки кращій комунікації з батьками учнів-біженців.

Школам не вистачає інформації про сімейну ситуацію учнів та їхні особливі потреби: скільки опікунів у дитини, житлові умови, позашкільне навантаження, якої підтримки потребують в навчанні тощо. Також бракує інформації про попередній досвід учнів, зокрема, про обставини їхнього виїзду з України.

Водночас траплялися приклади залученості та самоорганізації українських батьків, яка допомагає подолати проблеми з навчанням дітей або впоратися зі спадом відвідуваності занять.

”

Ми в школі намагаємося передбачити як нинішнє рішення може вплинути на ситуацію через два місяці. (...) Виникає дуже багато запитань. Чи має сенс те, що ми робимо зараз? І чи немає кращого розв'язку? (...) Нам потрібна інформація про дитину, наприклад, як вона жила в Україні. Йдеться про те, що потрібно бути в контактi з батьками. Я розмовляв про це і з директором школи, і з іншими вчителями, також і в інших школах, що ситуації бувають дуже різні. Батьки найчастіше дуже зайняті або їх просто немає. [SP2 IDI вчитель, заступник директора]

Спілкування

Так само як і у випадку польських батьків спілкування з українськими відбувається під час зустрічей у школі (епізодичних або співбесід), а також через електронний щоденник, електронну пошту, телефонні дзвінки.

І школа, і самі батьки вказують на те, що комунікують зрідка, а ініціатива залишається за шкільним персоналом.

Використання електронного щоденника все ще створює проблеми для деяких батьків, які надають перевагу електронній пошті або телефону, коли потребують контакту.

Виховательки вбачають цінність у тому, що **серед українських батьків можна знайти «вартівницю» – особу, яка є слугує посередницею під час контакту з рештою українських батьків**, збирає від них зворотну інформацію. Таке посередництво сприяє подоланню, можливо, через культурні відмінності, небажання висловлювати свою думку. Самі українські батьки спілкуються між собою через соціальні мережі та сервіси швидкого обміну повідомленнями.

99

Я проводжу зустрічі, як от сьогодні, консультації, на яких з кожним зустрічаюся індивідуально, та збори, навіть сьогодні - підбиття підсумків семестру, зустріч із батьками» [SP2 ID1 вихователька]

Я спілкуюся з однією українською мамою, яка є скарбником у класі, вона збирає гроші. Натомість, насправді я дістаю від неї відгуки про те, що вони [українські батьки] думають про кулінарні майстер-класи, походи в театр, на невидиму вулицю, у кіно, боулінг (...). Вона допомагає мені дослідити оточення в розумних межах, тому що є питання, які, на мою думку, вчитель категорично не повинен ставити, хоча вони важливі. [SP4 ID1 вихователька]

УКРАЇНСЬКІ БАТЬКИ В ШКІЛЬНІЙ СПІЛЬНОТІ

МАТЕРІАЛЬНА ПІДТРИМКА

У багатьох школах громада підтримує українських батьків допомагаючи їхнім дітям – дотації на обіди, екскурсії, участь у подіях та виїздах, придбання навчальних матеріалів та підручників. У міру того, як українські сім'ї стають фінансово незалежними, залучення польських батьків зменшується.

ЗАРАХУВАННЯ ДО ШКОЛИ

Українським батькам складно заповнювати заяви в електронних системах набору дітей до середніх шкіл. Заповнення заявок викликає стрес через чималі відмінності – як у самій системі, так і в способі її використання (наприклад, позначка «X» в українських системах зазвичай означає «заперечення»). Українські батьки дуже високо оцінили зустрічі з присвячені вступу до навчальних закладів, які проводяться в школах.

Спочатку було так багато ентузіазму – допомагаємо, фінансуємо й так далі. [Йдеться про заходи, організовані для дітей] Потім, коли батьки [поляки] дізналися, що мама [українка] працює і якимось справляється, фінансова допомога вже не була такою, як на початку (...) Тож зараз до них ставляться як до решти дітей. (...) У моєму класі траплялися батьки, які говорили: я заплачу, я викуплю обіди, куплю білети на поїздку. (...) Я завжди казала мамі Янка [українського учня]: не хвилюйся, заплатять за обіди для Янка. І зазвичай я отримувала від неї смс-повідомлення зі словами «дуже дякую». [SP2 IDI вчителька]

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА

Заходи, спрямовані на психологічну підтримку батьків, не проводяться. Лише в одній школі проводилася робота з діагностики психологічного стану українських сімей. Це був одноразовий проєкт.

ВКЛЮЧЕННЯ ДО СПІЛЬНОТИ

Взаємини між польськими та українськими батьками є мізерними. Це пов'язано, головню, з незнанням мови, робочим графіком, який унеможливорює залучення до шкільного життя, та браком планів про постійне проживання в цьому місці. Мало хто з українських батьків залучений до батьківської ради, мало хто бере активну участь у зборах. Активними є переважно ті, хто планує тут залишитися.

Польські батьки ставляться до українських батьків посередньо, не зважають на їхню думку, можливо, тому, що ті мовчать, дискусії ведуться між поляками, українці не втручаються, сидять тихо [SP4 IDI вчителька, вихователька]

БРАК КОНТАКТУ

Спостереження попередніх років, уже згадані в цьому розділі, про недостатню залученість деяких українських батьків повторюються. Важко оцінити, наскільки це насправді відрізняється від співпраці з польськими батьками, особливо в середніх школах.

Безумовно, низька мовна компетенція, небажання розголошувати сімейну ситуацію і – болючішу, якщо йдеться про неповні сім'ї – недоступність батьків у робочі години вчителів мають величезне значення у відносинах з українськими батьками.

Опитані працівники школи намагалися вирішити цю проблему в різний спосіб, найчастіше через частіші телефонні дзвінки. Були й інші рішення. В одній школі з матір'ю учня підписали договір про регулярний контакт із класним керівником.

*Ми не маємо повноважень як школа, щоб змусити батька іноземної дитини прийти до школи. Дуже часто умови їхньої праці це унеможливляють, позаяк це особи, які здебільшого працюють позмінно. Пояснюють, що не можуть прийти до школи в тій чи іншій годині. Однак іноді це відмовка, тому що, по-перше, ми маємо незмінні післяобідні робочі години, щоби батьки могли прийти в другій половині дня. Ми домовляємося про індивідуальні зустрічі. Адже **це зазвичай складні розмови, тому що, по-перше, вони не до кінця розуміють один одного, а, по-друге, батьки або опікуни українських дітей розмовляють польською набагато гірше, ніж молодь.***
[SB6 IDI директор]

*Ми відчуваємо такий опір, коли йдеться про українських учнів. Ми помічаємо, що **розмова про свою сім'ю, це табуована тема.** Я розумію, що вони намагаються оберегати своє приватне життя. [SB6 IDI педагог]*

БРАК ПІДТРИМКИ ВДОМА

Складна фінансова ситуація в здебільшого неповних сім'ях (навіть якщо це перехідний період), у якій єдиний з батьків змушений працювати тривалий час, веде до обмеженої підтримки дитини під час навчання вдома. Крім того, учні обтяжені іншими обов'язками. Якщо це не паралельне дистанційне навчання в українській школі, то потреба доглядати за молодшими братами й сестрами, а іноді підробляти.

КУЛЬТУРНІ ВІДМІННОСТІ

Проблема небажання користуватися психологічною підтримкою, описана в попередніх звітах, досі наявна.

Вчителі та директори шкіл виділили ще одну культурну відмінність. Згідно з їхніми розповідями, українським батькам, які звикли до більш авторитарної освітньої системи, **важко прийняти більш демократичний підхід у польській школі, вербалізуючи його як зниження вимог**. Психологи та педагоги, з іншого боку, вказують, що українські батьки мають більш суворий підхід до виховання своїх дітей, ніж польські (як це прийнято було вважати)

Українські батьки більшою мірою, ніж польські, очікують від своїх дітей самостійності та відповідальності («Якщо відвідуватиме школу, то що поробиш. Потрібно викреслити, однак він мусить себе забезпечувати самостійно, коли йому виповниться вісімнадцять»). Їм важко зрозуміти ступінь відповідальності польської школи за своїх учнів – наприклад, вимогу дати письмову згоду на самостійне повернення дитини додому.

Або один із батьків, або взагалі їх немає [SP5 ID1 директор]

Були батьки, які говорили, що в Україні більше вимог до дітей, що є набагато більше завдань, що вони більше вчать. (...) Вони були вражені тим, що ми розмовляємо з ними, що ми їх розпитуємо, що ми запрошуємо на зустрічі. Вони кажуть, що в Україні [цього] немає. Траплялися й такі батьки, які не хотіли співпрацювати. На нашу думку, вони не дбали про своїх дітей. [SP2 ID1 директор]

Там, наприклад, **досі поширена культура биття, у той час як у Польщі цього більше немає**. Такий брак емпатії та усвідомлення і просто обізнаності та освіти в цьому напрямі (...) **там зазвичай все так категорично, такий патріархат і дійсно тверде виховання**. [SP4 ID1 педагог]

УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ ЯК КУЛЬТУРНО РІЗНОРІДНИМ СЕРЕДОВИЩЕМ

Управління мультикультурним середовищем на рівні школи практично немає.

У досліджених школах
не було жодних
системних рішень,
спрямованих на
задоволення потреб
учнів з різноманітних
культур.

У попередніх роках дослідження, брак системного підходу до управління мультикультурним середовищем пояснювали необхідністю реагувати на ситуативні виклики та браком належної підготовки та підтримки з боку керівних органів.

Наразі в наративах директорів та вчителів домінує тема «нормалізації». Часто стверджують, що мультикультуралізм не потребує особливого підходу до управління, оскільки до українських учнів потрібно ставитися так само, як і до польських. У такий спосіб, проблема переноситься на інший рівень – вирішення особливих освітніх потреб, конфліктів між однолітками тощо, але з перспективи культурних чи етнічних відмінностей. Інтеграція зазвичай зводиться до ініціатив поодиноких вчителів.

Цього навчального року у жодній з досліджуваних шкіл вчителі не брали участі в курсах підвищення кваліфікації, пов'язаних із роботою в мультикультурному середовищі. Останні заходи в цій сфері здебільшого відбувалися невдовзі після ескалації війни. З одного боку, бракує можливостей безоплатних семінарів, а з іншого – низька мотивація вчителів до пошуку.

Лише в одній школі було запроваджено системне рішення (аж у 2022 році) за допомогою створення команди працівників, яка займається інтеграцією учнів із досвідом біженства, хоча дослідники не змогли побачити конкретних результатів роботи команди. У іншій школі питання мультикультуралізму було включено до освітньо-профілактичної програми.

[Учні] мають таку можливість [до інтеграції], тому що вони також перебувають разом, але також вони проводять зустрічі у позаурочний час, якщо йдеться про системні рішення, про такі не чула. [LO7 ID1 директорка]

*Ми швидко **створили команду з мультикультуралізму**, щоб делегувати обов'язки людям, які конкретно з цим будуть працювати. [SP ID1 психолог]*

Я не знаю, чи хотіла б [піти тренінг на тему роботи зі учнями-біженцями]. Цих учнів не так і багато, якось не дуже хочеться працювати із ними, з огляду на їхній [учнів] підхід (...) я збайдужіла до цього. Раніше мені хотілося допомагати (...) така нехіть, ми докладємо стільки зусиль, а віддачі немає, а навіть навпаки [LO ID1 вчителька]

УПРАВЛІННЯ МУЛЬТИ- ЧИ МОНОКУЛЬТУРНОЮ ШКОЛОЮ

У НАПРЯМІ АСИМІЛЯЦІЇ

Асиміляційні тенденції, які були помітні у дослідженнях попередніх років, явно вкоренилися. Тема мультикультуралізму зводиться до браку відмінностей. Саме це повторюється в численних інтерв'ю і символічно виражається в зникненні з багатьох шкільних коридорів елементів, що демонструють етнічну та національну різноманітність учнів.

*Ми ставимося до них **нарівні** з польськими дітьми [LO7 IDI директор]*

*Тепер немає потреби в інтеграційних класах, ми мусили відійти від цього, не підкреслювати різницю між нами, не показувати, що щось польське, щось українське, тож почали нормально працювати, **ті, хто соціалізувався, є звичайними членами нашого суспільства** [SP4 IDI батько/мати POL]*

АСИМІЛЯЦІЯ ЯК ЗАХИСНИЙ МЕХАНІЗМ

Опитані українці свідомо використовують підхід не виокремлюватися як захисну стратегію.

ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Так само, як і минулого року, крайнім проявом асиміляційних практик, які застосовуються в деяких школах, є висування вимог щодо використання української мови на території школи. Інформації про заборону немає, але можна спостерігати практики, що наближаються до обмежень, описаних у попередніх розділах звіту.

Ми трохи бунтуємо, хоча тут не йдеться про спольщення. Коли люди розмовляють між собою [на уроках] не в груповій роботі, а просто так, українською мовою, це той елемент, який ми хочемо виключити, з огляду на те, що вони не вчать предметну лексику на цьому занятті, а не тому, що ми не хочемо чути українську мову. З іншого боку, ми не обмежуємо їх в цьому жодним чином. [SB6 IDI директор]

АКТИВНОСТІ З МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ

ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУРИ

Найчастіше розповідають про події, пов'язані з поширенням української культури, яку розуміють у досить вузькому сенсі, як демонстрацію кулінарних звичаїв, національних чи релігійних традицій. Це фестивалі, на яких батьки (переважно матері) готують українські страви, періодичні виставки або мовні ярмарки.

Ми проводили Міжнародний день іноземних мов, де був український стенд. Ми організували подію із нагоди цієї публікації, на заході виступали діти і наша (ім'я української учениці) дуже гарно заспівала українську пісню.
[SPIDI директор]

ПУБЛІКАЦІЯ

Цікавою діяльністю в одній школі була підготовка невеликої брошури з текстами про польську школу, написаними українськими учнями. Самі автори описали цю публікацію як спосіб дати учням можливість висловити свою думку, тому, наприклад, не було мовної коректури. Брошура була створена за підтримки місцевої та регіональної влади.

І саме тому тут багато уривків на польському, а не польською мовою - ми дали їм змогу висловитися [SPIDI директор]

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПОЇЗДКИ

Поїздки важливі для вчителів, які можуть краще пізнати новоприбулих учнів. Це, зазвичай, також нагода налагодити стосунки між школярами і, як показали попередні роки дослідження, можуть бути ефективним засобом інтеграції. Цього навчального року, однак, спостерігався певний опір із боку польських учнів, що може відображати ширше ставлення до інтеграції.

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ У ОСВІТНЬО-ПРОФІЛКАТИЧНИХ ПРОГРАМАХ

Практично в усіх опитаних школах забракло активностей, спрямованих на повсякденне шкільне життя, стратегії вирішення конфліктів та поступову інтеграцію учнів-біженців. Лише одна школа має освітньо-профілактичну програму, яка безпосередньо стосується мультикультуралізму. Це виражається в темах, що розглядаються на батьківських зборах, врахування української перспективи на заняттях з деяких предметів. Включення питань мультикультуралізму в документ, погоджений із батьківською радою, свідчить про те, що він посідає важливе місце в списку пріоритетів школи.

Це [мультикультуралізм] обговорюється в школі. Розвиток школи й цих виховних заходів, і присутність українських учнів, наприклад, призвела до того, що ми повністю перевернули освітньо-профілактичну програму, можливо, не з ніг на голову, але пристосували її до присутності цих учнів. Зовсім інша тематика виховних занять, з урахуванням цієї мультикультурності. [SB6 IDI директор]

Матеріальна підтримка учнів з України

Бракує систематичної інформації про сімейне, матеріальне та житлове становище українських учнів.

Здебільшого вона обмежена й отримується епізодично, найчастіше тоді, коли виникають великі одноразові витрати (наприклад, на поїздку). Однак у вибірці є поодинокі школи, які тісно співпрацюють з місцевими центрами соціального захисту.

Найпоширеніші способи матеріальної підтримки:

- Придбання підручників та зошитів у загальноосвітніх школах
- Забезпечення шкільним приладдям (канцелярське приладдя, зошити, форма для занять на фізкультурі тощо)
- дотаційні обіди (зазвичай із фондів центрів соціального захисту)
- Фінансування участі в класних поїздках та виходах (фінансується батьківською радою).

Ця підтримка має системний характер – здебільшого базується на шкільних установах (включно з батьківською радою), а не спонтанний як ініціативою певної групи працівників або польських батьків.

Фінансове становище цих сімей різне, однак дітей не завжди записують на обід. Ми у школі проводимо акцію «Віддай свій обід (...) якщо дитина або вчитель не прийшли якогось дня до школи (...) вони повідомляють адміністрацію, що можуть віддати комусь свій обід. І (...) Іноді це наші [в сенсі: польські] діти, тому що у них також складне фінансове становище. Але я сама кілька разів давала обід цьому хлопчикові, у якого ситуація складніша. Він трохи боронився, але врешті приймав, тому що в нас уже склалися хороші стосунки. (...) Я кажу, що ти не єдиний, інші діти також дістають обіди. [SPIDI педагогиня]

ВІДСУТНІСТЬ МІЖКУЛЬТУРНИХ АСИСТЕНТОК

У жодній з опитаних шкіл цього навчального року не працювали міжкультурні асистентки.

І в школах, де попередніх років були такі особи, і в тих, де їх не було, зараз панує відчуття неактуальності такої підтримки.

Причини відсутності асистенток - більш складні.

Багато директорів вважають, що потреба в підтримки асистенток відпала через краще знання польської мови учнями і невелику кількість дітей, які вступають до школи без знання мови. З іншого боку, багато вчителів не бажають мати асистентку в класі (на їхню думку, вони заважають проводити заняття).

БРАК ЗНАНЬ ПРО АСИСТЕНТУРУ

Керівники шкіл, які не мають досвіду роботи з асистентом, мало знають про цю форму підтримки іноземного учня.

Я вперше чую про таке поняття, як асистент, це по-перше. А по-друге, у мене точно не вистачило б коштів... Я взагалі не знала, що хтось такий є.
[LO7 IDI директорка]

Бракує знань про роль/завдання міжкультурної асистентки. Зазвичай її зводять до ролі перекладачки.

(...) якби в школі з'явився перекладач, це було б чудово. (...) щоб він міг хоча б на цьому базовому рівні порозумітися, щоб ми розуміли про що говорять діти [LO7 IDI психолог]

ПРОБЛЕМИ З ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯМ

Директори шкіл часто вказують на брак фінансування для асистенток. Пошук фінансування потребує багато зусиль, особливо коли керівництво не надає підтримки.

Я не можу ще її працевлаштувати, бо не маю для цього штатних одиниць. У мене немає функції, до якої я міг би її залучити. Хоча допомога такої людини мені б, напевно, не завадила. [SP IDI директор]

МІЖКУЛЬТУРНІ АСИСТЕНТКИ

ПОЛІТИКА КЕРІВНОГО ОРГАНУ

Наявність асистентури у школах може обмежити керівний відділ. Один із представників місцевої влади вказав на відносно невелику (кілька десятків) групу українських учнів у середніх школах повіту. Водночас у місцевості проживає велика довоєнна українська діаспора, тому, на думку співрозмовника, проблеми старшокласників вирішуються самі собою. Тут також передбачувана роль асистенток зводиться до знівелювання низького рівня знання польської мови.

*У нас не було потреби працевлаштовувати цього міжкультурного асистента. (...) **Це молодь.** (...) вони самі вибирають собі друзів. У школах це дуже добре організовано. (...) були діти з України, які дуже добре знали і польську, і українську мову, вони допомагали з перекладами, тож все пройшло дуже гладко [LO1D1 керівний орган]*

ОДНАК Є ПОТРЕБИ

Про необхідність такої ролі говорили й директори шкіл, і вчителі, і шкільне середовище. Присутність асистентки може допомогти запланувати види підтримки, які відповідає реальним проблемам дітей із досвідом біженства.

Працевлаштувати у кожній школі людину, яка розмовляє українською мовою і яка б координувала все це (...), звісно, було б легше, тому що вона могла б оцінити, які є реальні потреби. Іноді ми працюємо наосліп, тобто даємо все і всім, а це просто марна трата грошей, і підходити до цього варто раціональніше, тобто ця допомога повинна бути для відповідної особи, конкретною. [LO7 ID1 консультативний центр]

СПІВПРАЦЯ З ОТОЧЕННЯМ

Основними партнерами шкіл у підтримці учнів-біженців є установи місцевого самоврядування. ГО роблять активний внесок лише в деяких населених пунктах. У багатьох школах усе ще бракує знань про можливості підтримки, доступні в регіоні.

Підтримка ГО більш помітна у великих місцевостях, але незалежно від місця розташування, незнання про послуги, доступні безпосередньо поруч із школою, залишається поширеною проблемою.

Брак знань про запропоновану підтримку можливо пов'язаний із тим, що присутність українських учнів стала нормальною частиною шкільної реальності. Як наслідок, школи не звертаються за спеціалізованою підтримкою, покладаючись лише на стандартні процедури, які вони застосовують до всіх учнів.

У деяких випадках таке невігластво вкрай дивує. У кількатисячному містечку директор школи не знав про можливості допомоги учням-біженцям, а шкільний психолог вказував на відсутність українського фахівця, хоча в консультаційному центрі вже два роки працює український психолог, а пропозиція допомоги описана на сайті муніципалітету.

*Діти приходять на зустрічі до Польського Червоного Хреста, і я знаю, що, наприклад, вони дуже зацікавлені, (...) вони часто розповідають - знаєте, сьогодні ми їдемо на екскурсію з дітьми з Польського Червоного Хреста. Ці діти чудово проводять тут час, а також нещодавно організували виставу (...) там проводять різні зустрічі, **підтримують батьків, і дітям допомагають такі групи, де вони можуть побути разом.** [SP2 IDI вихователька]*

Місцеві установи

Дві найчастіше згадувані місцеві установи, які співпрацюють зі школою, – це психолого-педагогічні консультаційні центри та бібліотеки.

Бібліотеки згадували як **організаторів різноманітних заходів**, як пов'язаних із читанням, так і з культурою в ширшому сенсі. Цікаво, респонденти не згадували про будинки і центри культури, що може свідчити про зміщення центру тяжіння в місцевій культурній політиці.

Ми були на зустрічі з ілюстратором, а потім ще був пан зі своєю книжкою, ми були на бібліотечному уроці, ми також запрошували бібліотекаря до школи(...) ми провели акцію «Читацька перерва» і читали цілу перерву, а бібліотекар читав діткам. У такий спосіб ми налагодили гарну співпрацю. [SP2 ID1 вихователька]

Психолого-педагогічні консультаційні центри надають підтримку відповідно до своєї ролі. Наявність фахівців зі знанням української мови та діагностичного інструментарію цією мовою є рідкістю. Рішенням є перенаправлення учнів до найближчих закладів, де працюють такі психологи та використання невербальних інструментів у діагностиці або залучення підтримки неурядових організацій (лише у великих містах).

Співробітники консультаційних центрів вказали на можливість роботи на території школи у формі семінарів або інтервенцій, наприклад, у конфліктних ситуаціях. Однак школи, здається, мало знають про таку можливість.

Консультаційний центр – це не дуже розрекламована установа, але вона робить багато різних речей, часто з невеликими ресурсами та персоналом. Буває школа просить провести якусь бесіду, лекцію, майстер-клас, то, звісно, ми все робимо в школі. Часто для цілого класу включно з українською дитиною. [LO7 ID1, директор консультаційного центру]

БРАК ІНТЕГРАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ НЕСЕ КОНКРЕТНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ШКІЛ

МІСЦЕВА ПОЛІТИКА ІНТЕГРАЦІЇ

Стратегії, прийняті місцевою владою, різняться залежно від розміру населеного пункту й чисельності біженців. Оскільки великі міста прийняли більше біженців і мають більше ресурсів (зокрема більший потенціал ГО), тут також приймаються більш виважені стратегії. У малих містах, де проживає невелика кількість українських сімей, стратегії практично немає.

Наразі ми перевіримо, скільки таких учнів у нас дійсно перебуває. (...), **Тут не було часу творити на папері, треба діяти.** Надавати цю допомогу безпосередньо, а не сидіти за столом і створювати якусь стратегію, якій меті це буде служити? Власне спонтанна допомога, тут на місці, адресована безпосередньо людині, яка її потребує, була найефективнішою... А чи хтось потім читає ці стратегії? Або принаймні відкриває? [LO IDI керівний орган, місто з населенням до 20 000 мешканців]

Як наслідок, діяльність керівних органів зосереджена на забезпеченні потреб, що впливають із чинного законодавства (наприклад, курси польської мови, соціальна підтримка). Серед деяких представників керівних органів питання інтеграції учнів-біженців викликало явне нерозуміння. Ця відповідальність повністю покладена на школи.

Повіт зосередився на забезпеченні додаткових годин польської мови, щоб ці діти ходили до школи, на наданні їм психолого-педагогічної допомоги, а муніципалітет робив радше речі пов'язані з утриманням, поточною допомогою, світлицями(...) [LO IDI PPP]

Проте системно, якщо йдеться про підготовку вчителів, наших вчителів до роботи з українськими дітьми. Ми як школа не отримали такої підтримки. З іншого боку, коли йдеться про ці кошти, (...) На цей момент, так, я отримую гроші, але я можу витратити їх тільки на зарплату [SP2 IDI директор]

Проблема полягає в тому, що навіть не займаючись безпосередньо питанням інтеграції, керівний орган впливає на її перебіг. Такі рішення, як створення підготовчих класів або працевлаштування міжкультурних асистенток, визначають умови роботи шкіл.

Як ми мали їх тут класифікувати [українських дітей, залежно від знання польської мови], коли дійшло до цього, прийшли директиви зверху вниз, що не буде підготовчих класів, тому що це теж пов'язано з грошима. Тому місцева влада прийняла якісь рішення, і ми отримали інформацію, що ми повинні прийняти цих дітей [українців] до наших звичайних класів, а згодом вони матимуть заняття з польської мови) [SP2 IDI секретарка школи]

ВИКОНАВЦІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Магдалена Тендзягольська

Соціологиня, дослідниця, фасилітаторка та тренерка. Майже 20 років розробляє та очолює дослідницько-стратегічні процеси у сферах освіти, соціальної політики, культури, медіа та нових технологій, дослідження меншин, молоді, людей похилого віку. Використовує дизайн-мислення для розробки корисних рішень для державного, громадського та бізнес-секторів.

Анна Бернат

Соціальна дослідниця та сервіс-дизайнерка. Також має практичний досвід у сфері залучення громадськості. Напрями зацікавлень: освіта, культура, старість.

Бартломій Вальчак

Соціолог і культурний антрополог. Працює у Варшавському університеті та у Школі педагогіки PAFF/UW. Науково насамперед займається темами на межі освітніх, міграційних досліджень та оцінюванням в освіті.

Поля Рожек

Етнографія, дослідниця та культурна аніматорка. Проводить якісні польові дослідження та працює у сфері культурно-освітніх проектів.

Каміль М. Велецькі

Етнограф і культурний антрополог. Працює у Варшавському університеті. Його наукові інтереси охоплюють соціальні трансформації на пострадянському просторі, економічну та філософську антропологію і соціологію освіти.

Анджей Пежановський

Етнограф і соціальний антрополог. Сфери зацікавлень: методологія соціальних наук, аналіз наративних практик, теорія дискурсу та досвід постпанщини в сучасному польському селі. Польові дослідження, зокрема, в галузі антропології психіатрії в Польщі.

Іван Посильний

Аспірант Інституту етнології та культурної антропології Варшавського університету. Його дослідження зосереджені на російському колоніалізмі в Україні, а також на добробуті дітей в окупованій та неокупованій частинах України та за кордоном.

Анна Желязовська-Косьорек

тренерка, фасилітаторка, дослідниця, координаторка соціальних програм. Займається розробкою та проведенням досліджень у сфері освіти, культури та соціальних питань, а також проводить семінари з діагностики та оцінювання.

Громадська організація, яка підтримує школи. Ми надихаємо їх використовувати інноваційні методи навчання та піднімати соціально вагомі теми з молоддю. Щороку ми співпрацюємо з вчителями та директорами (40 000 осіб) зі шкіл усієї країни (10 000 навчальних закладів).

Завдяки нашим розробкам школи навчають ефективніше. Молодь залучається до навчання, розуміє сучасний світ і здатна змінювати його на краще.

Ми також ведемо:

- освітні програми для вчителів та директорів шкіл, які допомагають їм долати виклики
- семінари, спрямовані на підвищення компетенцій педагогічних, учнівських рад та директорів шкіл,
- акредитований центр підвищення кваліфікації вчителів,
- освітнє видавництво.

Ми незалежна установа зі статусом суспільно-корисної організації (OPP) і найбільша освітня неурядова організація в Польщі. Ми працюємо з 1994 р. За свою діяльність і досягнення ми неодноразово були нагороджені, в тому числі почесним знаком Міністерства освіти і науки «За заслуги в освіті» та званням «Pro Publico Bono Institution».

Серед наших партнерів є, зокрема, ЮНІСЕФ, Норвезька рада у справах біженців, CARE, Міжнародний комітет порятунку, Польсько-Американський Фонд Свободи, Міністерство Національної Освіти, Міністерство розвитку та технологій, Європейська комісія, Омбудсмен, а також Google, ING Bank Śląski, mBank, PNB Paribas.

МІЖНАРОДНИЙ НАДЗВИЧАЙНИЙ ФОНД ДОПОМОГИ ДІТЯМ ПРИ ООН (ЮНІСЕФ)

Офіс з питань реагування на потреби біженців у Польщі

ЮНІСЕФ, Міжнародний надзвичайний фонд допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй, працює задля захисту прав кожної дитини, особливо тих, хто опинився в найбільш скрутному становищі, і тих, до кого найважче дістатися.

У понад 190 країнах і регіонах ми робимо все можливе, щоб захистити права дітей на виживання, процвітання та повну реалізацію їхнього потенціалу.

ЮНІСЕФ підтримує та відстоює права дітей у сфері освіти, охорони здоров'я та харчування, забезпечує доступ до питної води та засобів гігієни, захищає дітей від насильства та експлуатації, дбаючи про збалансований розвиток безпечного та різноманітного навколишнього середовища.

Маючи найбільший у світі центр гуманітарної допомоги та будучи присутніми у кожній точці на мапі, ми також є найбільшим у світі постачальником вакцин.

До, під час і після надзвичайних гуманітарних ситуацій ЮНІСЕФ працює на місцях, надаючи дітям і сім'ям життєво необхідну допомогу і даруючи їм надію. Неупереджені, аполітичні та нейтральні, ми зосереджені на захисті прав кожної дитини та збереженні її життя і майбутнього.

Офіс ЮНІСЕФ з питань реагування на потреби біженців у Польщі створено в березні 2022 року, щоби підтримати дітей і сім'ї, які тікають від війни в Україні, та повернути їм повноцінні умови життя. Ми співпрацюємо з органами державної та муніципальної влади, а також місцевими організаціями, щоб діти, передовсім найбільш вразливі, були здорові, безпечні та могли навчатися.

Дізнайтеся більше про нашу роботу:

www.unicef.org/eca/pl/polska.

РЕДАКЦІЙНИЙ КОЛЕКТИВ:

Переклад: Юлія Семенюк

Коректура та редагування: Ксенія Мокроусова

Графічний дизайн і верстка: Матеуш Гойда та команда
“Дослідження та дії”

Фото: власні джерела ЮНІСЕФ та CEO

Графіка: Storyset

Усі зображення та фотографії цієї публікації мають виключно інформаційний та ілюстративний характер і можуть бути використані лише у цьому звіті та його матеріалах. Зображення ЮНІСЕФ захищені авторським правом і не можуть використовуватися в рекламних цілях фізичних чи юридичних осіб або в будь-якому комерційному контексті.

Це дослідження проведено у співпраці з Представництвом ЮНІСЕФ у справах біженців у Польщі. Матеріали, зміст та погляди, викладені в цьому звіті, належать експертам, залученим до проєкту, і не обов'язково відображають погляди представників ЮНІСЕФ або донорів.

**Фонд
“Центр громадянської освіти”**

вул. Ноаковського 10
00-666 Варшава

www.ceo.org.pl
www.blog.ceo.org.pl

Контактні дані:
ceo@ceo.org.pl

для кожної дитини

**Дитячий фонд ООН
(ЮНІСЕФ)**

**Офіс з питань реагування на
потреби біженців у Польщі**

вул. Товарова 25А
00-869 Варшава

www.unicef.org/eca/poland

Контактні дані:
poland@unicef.org

Автори **B** **badania**
i działania

Магдалена Тендзягольська, проф. Бартоломій Вальчак,
док. Каміль М. Велецькі

m.tedziagolska@badaniaidzialania.pl

Редакція і мериторичні консультації CEO:

Ельжбета Швідровська - експертка та координаторка
досліджень “Учні з України у польській школі”

elzbieta.swidrowska@ceo.org.pl

Єнджей Вітковський – Голова правління CEO

Міхал Трагарж – координатор проекту “Учні з України
у польській школі”

Мериторичні консультації ЮНІСЕФ:

Франческо Кальканьо - керівник відділу освіти Офісу
ЮНІСЕФ з питань реагування на потреби біженців
у Польщі

Александра Дуда - спеціалістка з питань освіти
a.duda@unicef.org